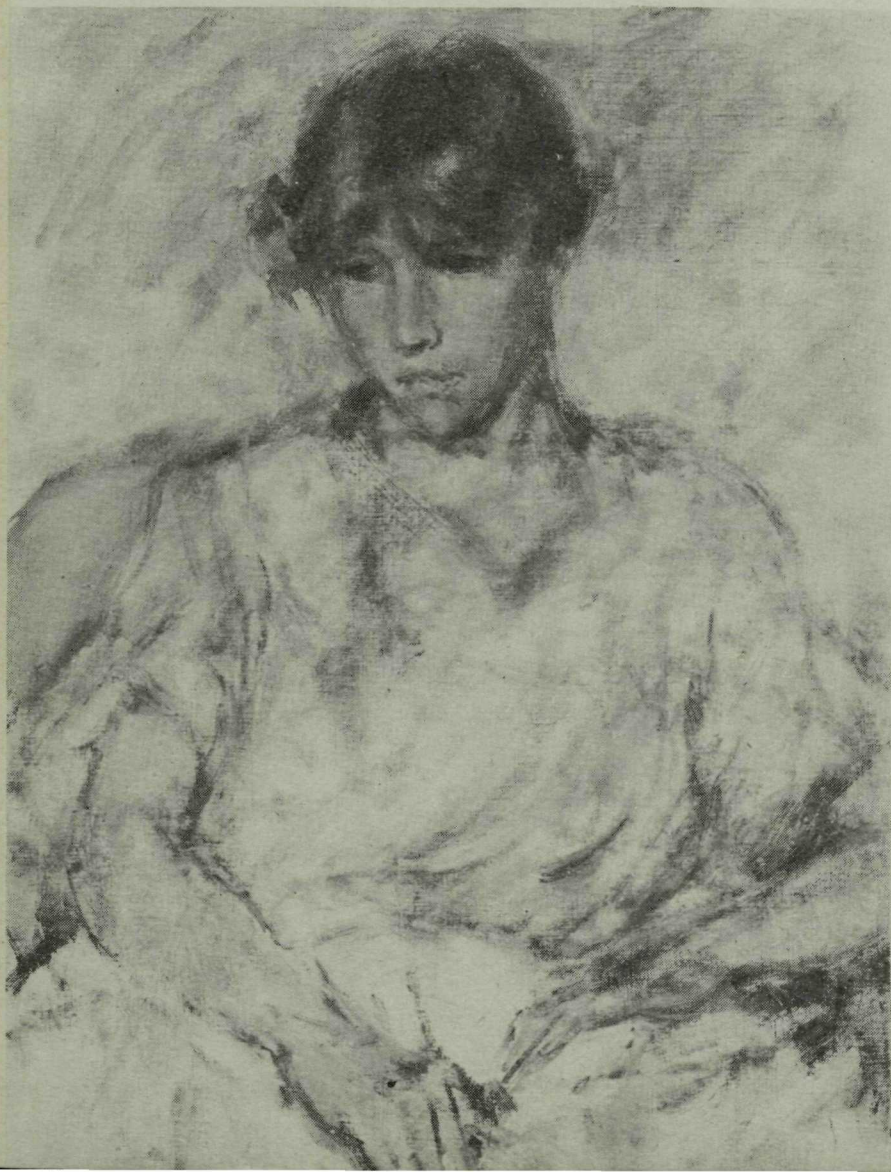

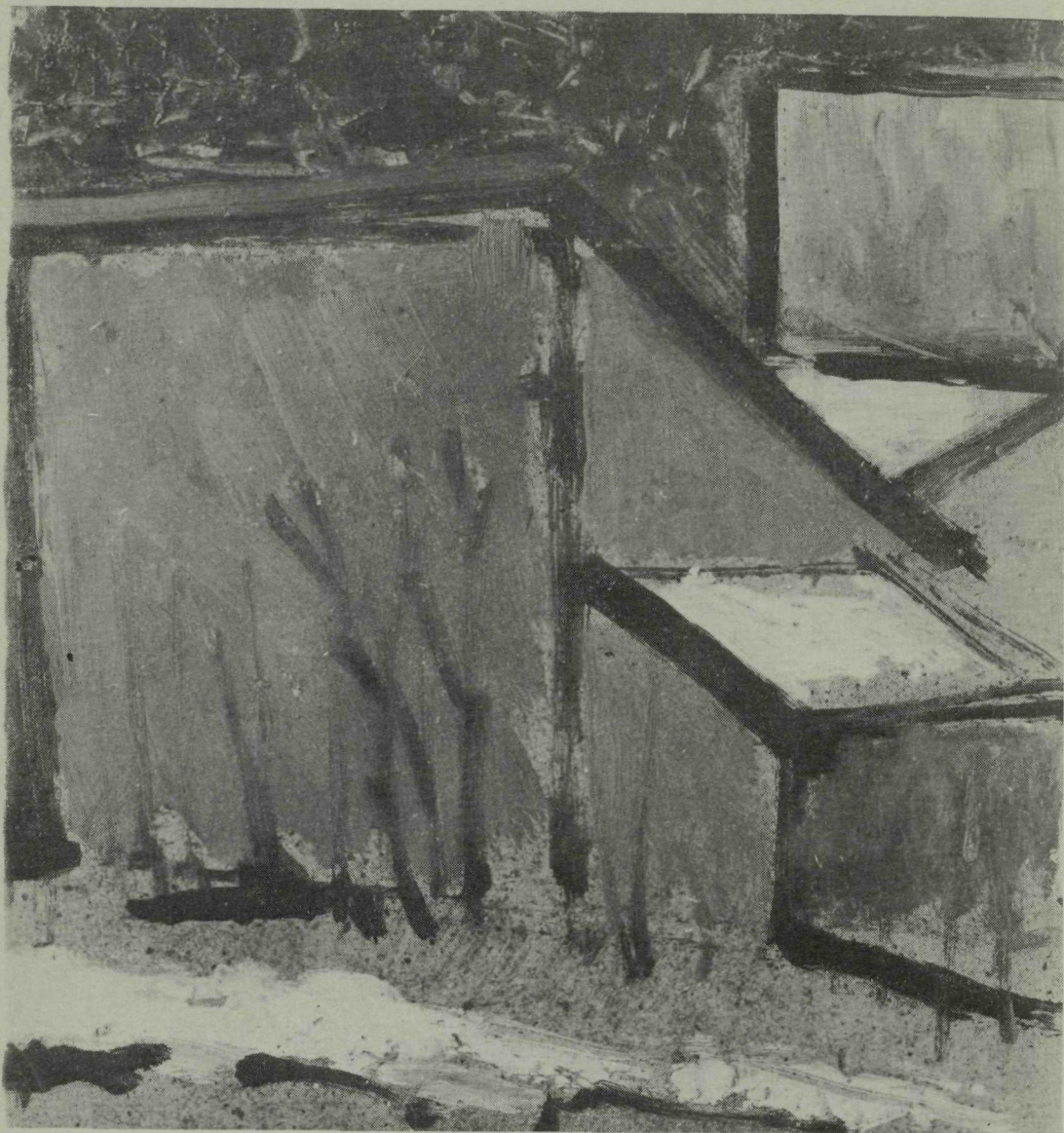
JÁSZKUNSAĞ

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

1

XXXI. évfolyam
első szám
1987. március

E számunk önálló illusztrációit a Szolnokon 1987. január 25-én megnyílt Téli Tárlaton kiállító művészek alkotásai közül válogattuk. – Címlapunkon: Fazekas Magdolna: Merengő

TARTALOM

- 3 Jenei Gyula versei
- 4 Ádám Tamás versei
- 5 Büki Attila versei
- 6 Vallató Géza: Jók is, rosszak is, csillagom

VALÓ VILÁG

- 15 Növekedés — egyensúly — területi tervezés (Nagy Rózsa tanulmánya)

FÓRUM

- 20 A főiskolai hallgatók szokásai — 1. rész (Sinóros-Szabó Botondné tanulmánya)
- 31 Tudomány és orvoslás (Pálréti Ágoston riportja)

HAGYOMÁNYOK

- 36 Kora-népvándorláskori telepkutatások a Közép-Tisza-vidéken (Cseh János tanulmánya)

TÉKA

- 41 A nevek visszavezetnek a múltba (Lukácsi Pál írása)

KÉPEK

A Téli Tárlat műtárgyfotóit Kozma Károly; a reprodukciókat Hargitai Lajos készítette.

E számunk szerzői:

Jenei Gyula

újságíró-gyakornok, Szolnok

Ádám Tamás

költő, Balassagyarmat

Büki Attila

költő, újságíró, Budapest

Vallató Géza

író, Kaposvár

Nagy Rózsa

közgazdász, Szolnok

Sinóros-Szabó Botondné

könyvtáros, Mezőtúr

Pálréti Ágoston

szerkesztőriporter, Szolnok

Cseh János

régész, Szolnok

Lukácsi Pál

újságíró, Jászberény

JÁSZKUNSÁG

A Szolnok Megyei Tanács V. B. művelődési osztályának folyóirata.

Felelős szerkesztő: Dr. László Gyula

Kiadja: A Szolnok Megyei Lapkiadó Vállalat 5001 Szolnok, Pf. 105. Telefon: 17-850

Felelős kiadó: Nánai Tibor

Szolnoki Nyomda Vállalat 5000 Szolnok, Vörös Csillag u. 28. Telefon: 17-130

Felelős vezető: Gombkötő Béla

Szolnok, 1987. március — 744

Terjesztő szerv: a Magyar Posta.

ISSN szám: 0448-9144

Szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, I. sz. Irodaház. Telefon: 17-850

Szerkesztőbizottság: Berényi Ferenc, dr. László Gyula (felelős szerkesztő), Nánási Mihály, Tóth László, Valkó Mihály (elnök), dr. Zádor Béla,

Terjeszti: A Magyar Posta. Előfizethető: bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a posta hírlapüzleteiben, és a Posta Központi Hírlap Irodájánál (KHI) Budapest, V. József nádor tér 1. 1900., közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: 1 évre 48 Ft, félévre 24 Ft, egyes szám: 12 Ft.

Megjelenik: évente négyszer.

XXXIII. évfolyam, 1. szám, 1987. március

Jenei Gyula versei

Tisztelgés

áldott ember
ősz ember
megátkozott
szerelemmel

rosszlányokkal
türelemmel
félíg megélt
életekkel

munkásokkal
üvegekkel
ócska színi
kellékekkel

szomszédokkal
tisztésekkel
szomszédokkal
megtűrtekkel

Magány

Azért még erdők árnyában is
megcsillan a nap
füstös képeden.

Bolyongsz az őszi avaron,
télnek hidege készül,
beléremeg sötét fejed.

A gyerekkor cigánymeggyfái
kísérnek utadon,
meg a csaboló szelek.

Vonaton

nehány ködbe vesző fényfolt,
ünnepre készülő gyerek,
a szülőfalu fényei
még tévesztetetlen jelek.

karácsony, húsvét, vagy csupán
az utazás, rendületlen
szerelmek, acélkéék szemű
lány utazik szembe veled.

Margarétás mezőket álmodom

lányok
cafatos gyászotokban
minek is
ölelőztök

balszagú tapadások
részeg bódulatában
látlak benneteket

amint óriási
margarétás mezőkön
széttárjátok lábatokat
az ügyeletes
éjszakáknak.

Szolnok megye, Abádszalók szülötte, családja kunhegyesi. Hosszabb időre Szeged kötötte magához, amikor a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar-történelem szakát végezte. Államvizsgálója után másfél esztendeig nevelőtanárként dolgozott, majd hazatérve a megyei lapnál jelentkezett újságíró gyakornoknak.

Főiskolás korában jelentek meg első versei az ottani megyei lapban, közölte Szeged napilapja a Dél-Magyarország és az ottani Szegedi Egyetem. A Jászkunságban ez az első publikációja.

Hazatérés

Néha még falumba tévedek
az új barangozó
nyakamba zúditja
esti barangjainak szavát
és elsodor az ősz
a temetőbe ahol a csontok
ismerősen vacognak
a fákon az évszámokat
már rég lemosták
lucskos esték
pillám rám csukja az éjszakát
s a sötétben
ujjaim a krizantém csokorra
fagynak
gyertyák égnek
világít a lelkiismeret
lábaim gyökeret eresztenek újra
mint az alkonyban ellobbanó fák
megemeli hegyes kalapját
a templomtorony
bár én nem köszönök el

Harminchárom esztendeje

Harminchárom esztendeje született Balassagyarmaton, ma is ott él. Gyermekkorát — meghatározó élményeit adó éveit — egy kis nőgrádi faluban, Ludányhalászi-ban töltötte. Középkorú idején megjárta Budapestet, majd Szeget.

Csupán öt esztendeje publikál, akkor a Palócföld című folyóirat mutatta be legelső munkáit. Azóta rendszeresen közli verseit napilapok mellett a Képes Újság, az Ifjúsági Magazin. Folyóirataink közül a Mozgó Világ és a Napjaink adta már közre sorait. (Szerepelt két antológiában is.)

Első önálló verseskötete „Szélnék dülve” címmel, Salgótarjánban, a Palócföld könyvek sorozatában vár megjelenésre.

Viszem magammal

Viszem magammal
ezt a varjúfekete könyvet
s lobogtatom
mint nagyanyám kendőjét a szél
mikor misére indult
reszkető kézzel
lapozgatta a lángoló imakönyvet
közél volt hozzá az Isten

viszem magammal
s bedobom a rácsos vízbe
lesz nébány akvarell
lassú merülés a mélybe
a sirályok jajgatása
kitörölhetetlen ének

viszem magammal
ezt a varjúfekete könyvet

Fonnyadt almák a fákon

A hamut forró vízbe szórták
megvárták míg csendesednek a buborékok
s leülepszene a szürke szemcsék
így készült nagyanyám házában a mosópor
nagyapámnak fanyar humora volt
mikor a barankötél hullámgása alábbhagyott
tizenny önként jelentkezőt kért az ebédhez
huszonkét kéz emelkedett a magasba
hátba az élelem is megduplázódik
téli fonnyadt almákat kötözött a fákra
és odabiotta kicsiny gyermekeit
kiknek a szájuk tátva maradt
és az üregekbe beesett a hó
az iskolában Kaleczky kántor ír
szigorától felrepedtek a kezek
őt elvitte a háború

A tél évszakában

Képirás

Cziráki Lajos Ébredés virágésőben
c. festményére

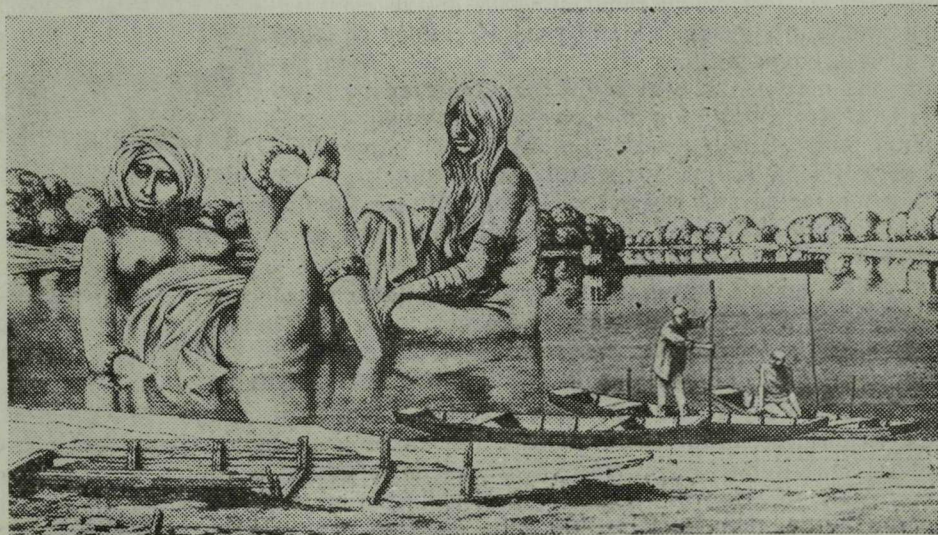
fehér de nem hófehér a fa
az árnyait feledtető ébredés
víziójából magára maradt férfi
és nem hófehér a virágéső
csak a festő sugallata fénye
a feloldott szívárvány színében
abogy láttatni ébreszt talmi életet
az álmokból földre ért emberrel
aki fekszik eltakart arccal
időtlen a levegő-présben
már-már dermedten a mindenséggel
se halált se boldogságot
nem várva többé
csak
fekszik

mint a festő
álma ébredése láthatárán
a nyitott csőrű madárral
fehér de nem hófehér fákkal
testére fellebbent ingben
a sehonnanból lebuálló virággal

a szakadék előtt még egyszer
rácsodálkozni a földre
és átugrani
mint a gyilkos pengét
ez a te dolgod
a követ
köre
meg a téglát
rakni téglára

vinni ami elfér a vállon könnyedén
és csontjaidban a leendő port
mely fészke minden leendő tűznek
az évmilliókkal kiüresedő földnek
a majdani benépesedő egeknek
újra és újra bezáruló köröknek –
most a szakadék előtt
mikor szél csap már a fenyőkbe
ugorj
eléd jönnek a kalászkok
rendre –

Rékassy Csaba: Folyó

Jók is, rosszak is, csillagom

— Hol kezdjem, csillagom?

— Az elején, Mariska néni! Mikor tetszett születni?

— Ezerkilencszáz... nem, ezernyolcszázkilencvenhat május nyolcadikán. Volt egy bátyám, meg egy öcsém. Hamar elárvultunk, hat éves voltam, amikor az édesanyánk meghalt. Apánk nem sok idő múlva megnősült. A mostohánk nem szívelte minket, így aztán hányt-vetett a sors, rokonokhoz, ide, oda. A bátyám suszterinasnak állt, az öcsémet parasztok fogadták be. Én Fegyvernekre, egy zsidó családhoz kerültem. Vendéglőjük volt. Tizenegy múltam akkor. Boltba küldtek, söprögettem, amúgy jól bántak velem. A tulajdon lányukra sem bíztak kevesebbet. Egyik héten egyikünk, a másik héten másikunk takarított. Megszerettek, szemébe mondták az apámnak, hogy semmi köze hozzám. A végén még férjhez is adtak. De én azután is takarítottam, segítkeztem náluk. Kellett minden fillér, mert jöttek egymás után a gyerekek. Akkoriban nagyon nagyon meg kellett dolgozni a betevőért.

A zsidó lánya vasutashoz ment feleségül, na, az beszerezte az uramat az állomásra, a raktárba. Ott dolgozott egész télen. Néha még kosztot is kapott. Aztán meg kapáltunk, kaszáltunk, arattunk, tettük, amit lehetett, amíg lehetett. Az uram megrokkant a háborúban, kapott érte három hold földet, mindjárt a falu elején. Nagyobb részét bekerítettük, megtermett ott a krumpli, a kukorica, a háztartáshoz való mindenféle. Építettünk rá egy kis házat, ott laktunk. Szorosan, de szépen. Ha szűkösen is, de megvolt mindenünk. A kisebb gyerekek megkapták a nagyobbak kinőtt ruháját, cipőjét, de olyan nem volt, hogy kettőnek lett volna egy cipője. Nem jártak soha meztelenül, nem is éheztek. Rengeteget dolgoztunk, a párom aratáskor megkereste a tizennégy-tizenöt mázsa búzáat. Tizedén aratott, utána kapott három hold kukoricaföldet, harmadán. Abból, vagyis annak az árán hizlaltunk disznókat, a legtöbbször hármat egy évben. Egyet eladtunk, kettőt meg levágtunk. Baromfit is tartottunk, csirkét, kacsát. Libát nem, mert az nagy pusztítást csinál a kertben. Volt egy tehenünk is.

Aztán, hogy a páromnak kitelt a becsülete az uraságoknál, el kellett menjen Fegyvernekről. Bandagazda létére *komonista* kiejtése volt. Azt akarta, hogy aratáskor, csépléskor mindenki egyenlő részt kapjon. Elterjedt a híre a bérlők, uraságok között, nem is kellett többé nekik. Nem fogadták föl sehol.

Törtem a fejem, mit tegyek. A gyerekeket taníttatni, mesterséget, kenyeret adni a kezükbe, uram isten, mi lesz. Na, akkor a gazdasági iskola igazgatója tanácsolta, adjunk föl hirdetést. A zsidóék is mondták, találjunk ki valamit a páromnak, szegődne el szolgának, postázni, telefon mellé, ilyesminek. — Jaj, telefon — mondom, csak azt ne, soha életében nem csinálta!

Föladtuk aztán a hirdetést, meg is jött két hétre innen, Kaposvárról az OTI-tól az ajánlás. És akkor eljöttünk ide. Először csak az uram. Elfoglalta az állását. Írta hamarosan, jó sora van, nem sok a munkája, nyolc szobát takarít, postázik, de hát visszakívánczik a családjához. Írta többször, hogy nem bírja megszokni nélkűlünk, mennénk utána, meg így, meg úgy. Akkor a legidősebb lányom tizenkét éves volt. Mondtam neki, menj utána lányom, főzzél rá, mosásál rá, mert ha visszajön apátok, megint ott leszünk, ahol voltunk. Azután gondoltam egyet. Nyár múltán kukoricát, mindent betakarítottam, eladtam a két hízót, az anyadisznót, a tehenet, a házat, s mint kotló a csibéivel, a nyolc gyerekekkel elmentem az emberem után.

— Ez mikor volt, Mariska néni?

— Mikor, csillagom... harminchatban. Ferit, a legidősebb fiamat hamarosan behívták katonának. Aztán meg ki a frontra, onnan meg a fogságba, két és fél évig Oroszországba... A második kisfiam is bevonult, de az már innen...

— Hol tetszetek lakni Kaposváron?

— Az ám, majd' elfelejtettem. Kaptam is az uramtól. Mondta: hogy gondoltad, Maris? Eljöttök szó nélkül, aztán se lakás, se semmi!

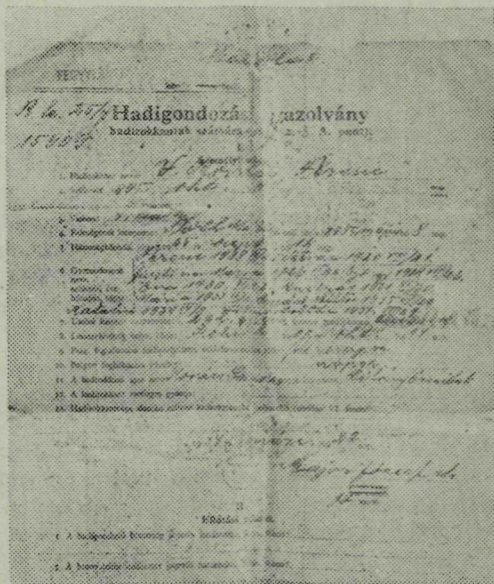
Segített akkor az isten. Kaptunk két pinceszobát az Ezredév utcai OTI alatt. Jó volt, a baj csak annyi, hogy fürdő volt a pince többi részében, oda jártak az emberek gyógyfürödni, vagy mi. Ott zsinatoltak, este meg az én csibéim kutyázkodtak, eresztették a vizet, fröcsköltek, közben meg az egyik kádból ki, a másikba be... Olyanok voltak néha, mint az égető tűz.

— Milyen volt az élet akkoriban?

— Jó. Jó volt. Az uram a keresetén kívül kapott két pengőt havonta az átlótt combjáért, gránátszilánkokkal nyomorított válláért. Meg még három pengő ötvényt a gyerekek után.

— Minden gyerek után?

— Hogyisne! Összesen. De az is jól jött. Meg aztán a pincében sem maradtunk sokáig. Hat évig talán. Akkor behívtak a városházára. Maga a polgármester fogadott. Tudja, csillagom, annak a virág volt a mindene. Úgy is hívták akkoriban a várost: virágos Kaposvár, őt meg Bokrétás Gyurkának. Na, ez a Bokrétás Gyurka azzal állt elő, hogy mit szólnék egy szép lakáshoz. Hát mit szoltam volna! Akkor már tíz gyerekem volt. Mit számított, hogy messze, kint a Jutai úton épültek az Oncsa-házak, ott kapjuk azt a lakás. Olyan volt, mint az álom. Hatszor nyolcas szoba, konyha, kamra, előszoba. Minden házban volt két ilyen lakás. Hát mi jól összetalálkoztunk Vörös postásékkal, azoknak nyolc pulyájuk volt.

Igaz, Ferit bevonultatták már, de így is tizenhét gyerek meg még mi, egy földel alatt. . . Mégis, csak olyan becsületes, olyan rendes családi életet élne mindenki, mint mink ottan! Még az újság is írt rólunk. Nézze, csillagom, kivágtam a cikket, magának jó még a szeme, el tudja olvasni.

„Boldogság, édes gyermek-idillek: ez a tízgyermekes családok hajléka. A régi vásártéren szabályos kis utcákban katonás rendben tíz ikerház épült fel tavasszal, amelyeket az Országos Nép és Családvédelmi Alap kaposvári sokgyermekes családoknak a már ismert szociális feltételek mellett a nyáron adott át. Negyedik hónapja laknak már benn a családok, mikor végig megyek a telepen, ahol jobbról-balról a kertekben — a szokatlanul enyhe őszi időben — vidáman játszik sok kis apróság. Csak úgy találgatásra benyitok egy udvarba. Körüljáróm a házat. Van valami villa jellege, a Balaton mellett látni ilyen fajta kis házakat. Kovács Ferencné és 10 élő kisgyermekük lakják a házat. Megkérdezem Kovács Ferencnét, milyen most a megváltozott körülmények között az életük.

— Hála istennek, az újonnan szabályozott családi segély és legidősebb fiam keresete révén a mindennapi kenyerünk megvan, de míg ide nem jöttünk lakni, bizony nem igen adtak lakást 10 gyermekes családnak. Itt most már mindenünk megvan. Nem zavar senki, a ház a miénk lesz, mert szorgalmasan törlesztjük — dolgozni pedig szeretünk. Három disznónk van a téltre, van szépen baromfink is és főleg van két dolgos kezünk. . . Rend tisztaság mindenütt. Elbúcsúzom. Kifelé menet az egyik széken Albrecht ismert könyvéből készült kivonatos füzetecskét láttam „A GPU titkaiból”. . . Kint még mindig süt a nap. . . Mély réztrombita hangját halom. Az utcán a gyerekek nevetve szaladnak egy 15—16 éves fiú után, aki bele-bele fúj a nyakában levő hatalmas bombardon kürtbe. Most látom, levente egyenruha van rajta, biztos zeneprobára megy.

Levente ifjú. . . dolgos kezek. . . ponyva helyett Albrecht-könyv. Nincs itt baj! Jöhet a tél”

Huszonnyolc pengőt fizettünk egy hónapra, egész addig, míg meg nem halt az apám. Örököltém utána egy kis földet, azt eladtam, az árából meg, ami a fegyverneki ház árából maradt, megváltottuk a Jutai úti lakást egészen. Örülhettünk, bizakodhattunk volna. De akkoriban kezdett megbolondulni, a feje tetejére állni a világ. Elárverezték a zsidók boltjait, akinek volt földje, azt is. Elhurcolták őket, Németországba-e, ki tudja hová. Csak hírből tudjuk: elhajtották őket is Fegyvernekről, szegénykéimet. . . A boltban meg alig lehetett már kapni valamit.

Tetejébe bejöttek a németek, a fene a fajukba, azokról igen kutya dolgokat meséltek. Igaz, oda ki, hozzánk nem jött egy se. Ez volt a szerencse. Mírajtunk úgy ment át a front, hogy észre se vettük. Egyszer csak ott voltak az oroszok. Nem sokan, talán ötvenen, hatvanan lehettek. Repülősök, meg olyan hogyishívjákok. . . nagy autó-féle gépekkel, amiken hátul voltak a kilövők. Letelepdedtek a szántóföldre, oda, ahol most a Fonoda van. Aztán beszállásoltak a megüresedett házakba, meg oda, ahol kisebb volt a család. Hozzánk akkor még nem jöttek. Félttem tőlük. Féltettem az apró gyerekeimet, hiába mondta

az uram — pedig az már az első háborúból ismerte őket — nem igaz, hogy vad-emberek. Mert minden fajta nemzetben vannak jók is, rosszak is, ilyenek, olyanok.

Egyik nap nem ketten állítottak be. Egy tejföl-képű katona jött utánuk. Forró levest hozott egy nagy zománcos vödörben. — Mamka — mondta, aztán meg: „klapci, klapci”, és a gyerekekre mutatott.

Hát én még olyan rossz levest nem ettem. Se só, se paprika, csak répa, káposzta, meg krumpli, meg valami édes hús. Lóhús lehetett. De a gyerekek szerették, később ha kérdeztem, mit főznek — a kicsik, Zoli meg Palika azt mondták: ruszki levest.

Azt a két orosz nagyon megszerettem. Pedig a kapitány iszós ember volt, egyszer különösen felöntött a garatra, és csak kezdte mondogatni: mamka kaput, papka hitlerkaput... és hát eleredt a könnye, vette elő a pisztolyt, hogy megöli magát. Hohó — mondtam — azt már nem! És kicsavartam a kezéből. Ki gondolta volna, hogy akkora bánatot hord magában az a nagy, mókás ember. Értett egy keveset magyarul, még amikor az uram bemutatkozott neki, mondta nagy komolyan, hogy patkolja meg a lovát. Hiába magyarázta a párom, hogy csak a neve Kovács, az orosz kapitány egyre forcérozta a patkolást.

A hadnagy másféle ember volt. Álló nap nem hallottuk a hangját. Hordott magánál egy fényképet, azt sokszor elővette, nézegette. Három gyerek volt rajta. Szakasztott olyanok, mint az enyéme, a kicsik. Gyerekei voltak-e, kik, ma sem tudom, a hadnagy nem mondta, csak a szeme lett fényes néha.

Igaz a mondás: sok jó ember kis helyen is elfér. Úgy voltunk mi is. Az oroszok a szobában, mi a konyhában. Leterítettünk a konyhaablak alá egy pokrócot, arra a dunyhát, azon feküdtek sorban a gyerekek. Az uram elkerítette őket az ebédlőasztallal, bajuk ne essen. Elfért ott még két vaságy is. Azon aludtunk mi a párommal.

Az oroszok különben imádták, kényeztették a gyerekeket. Az anyémeket is elrontották úgy, hogy na! A legkisebb akkor öt, nem, négy éves volt. Hát az állandóan valamelyiknek az ölében ült, a nyakában lovagolt. Aztán elmúlt ez is. Menni kellett nekik a frontra. Megsókolták az arcomat két oldalt, a had-nagy egy máriaképes kis bilétát csúsztatott a kezembe, és — hogy a többi észre ne vegye — szájára tette az ujját.

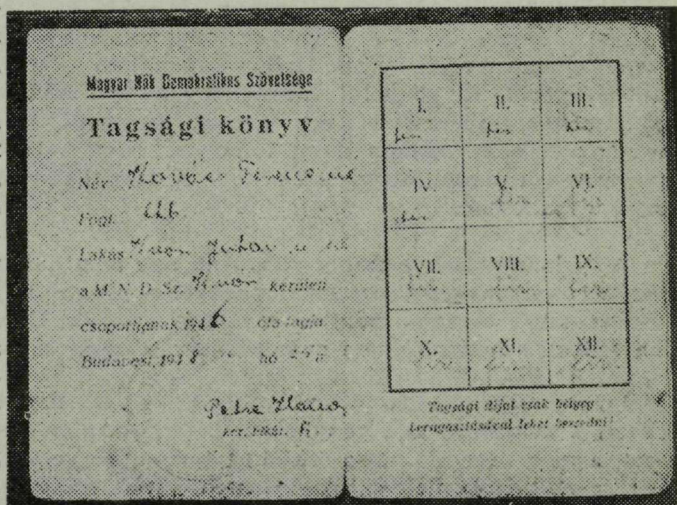
Nem láttam őket többé. Elértek-e Berlinig, ott maradtak-e Bajomban, ki tudja. Egy biztos. Hozzám visszajöttek volna.

Itt meg elkezdődött valami új.

* * *

Zsongott a fejem, akár a méhkas. Egymás után alakultak a pártok; komonisták, szociáldemokraták, kiscgazdák... hívtak mindenhová. Nekem még legjobban a parasztpárt tetszett, mert hát parasztnak éreztem magam, még ha nem is volt földünk. De Vörös bácsi lebeszélte, mondta, nem olyan parasztok vannak ott, be se fogadnának tán. Akkor beléptem az MNDSZ-be, mert az embernek tartozni kell valahová. Ott az asszonytárs dukált és pertu volt mindenki. Elárvult gyerekeket gondoztunk, küldtük őket üdülni, ruhát, cipőt osztogattunk az UNRÁBÓL. Meg fölvonultunk. Énekeltük a Dózsa népét, a Sejt a mi lobogónkat, ilyeneket. Sokan rossz szemmel néztek ránk. Volt, aki a szemembe vágta: „Meg vagytok marhulva? Nem tart ez sokáig, visszajönnek a kakastollasok, majd adnak azok nektek, asszonytársak”. Így az egyik, a másik meg: „Nincs más dolgotok, te is miért nem a gyerekeiddel törödsz?” — meg így, meg úgy. Még olyan is volt, aki köpködött. Pedig az én gyerekeimről senki meg nem mondta volna, mekkora a család. Azokon mindig tiszta volt az ing. Igaz, éjjélkor is fölkeltem, éjjel feküdtem le, de akkor még birtam. Még falut járni, agitálni is volt időm. Kivittek minket teherautóval Böhönyére. Magyaráztuk a gazdáknak a téeszcsét, meg, hogy miből mennyit vessenek.

Azt hiszi megköszön-
te valaki azt a renge-
teg törődést? Na, nem
mondom, oklevéllel,
kézfogással kifizettek,
de ahogy a külföldi
csomagokból magának
nem jutott csillagom,
úgy az én gyerekeim
se kaptak egy mel-
lénygombot. Pedig
tudták az asszonytár-
sak, hány fióka tátja
az éhes száját kint az
Oncsán. Egyszer, vala-
mi ünnepélyhez elso-
kallták a rendelést,
maradt vagy két kiló
hús. Aszongya a tit-
kár: „Hallod-e asz-

szonytárs, vidd haza, főzz belőle vacsorát.” Aztán meg: „Annyi a munkám itt a vezetőségben, azt se tudom, hol áll a fejem. Kitakaríthatnád a lakásomat. Az ablakot is pucold meg”.

Közben még negyvenhatban meghalt Palikám, a legkisebb gyerekem. Talán jobb így. Mondják, az agyhártyagyulladásból mindig visszamarad valami, mit ér úgy az élet. Hatéves volt. Maradt még kilenc, meg a sok gond, küszködés. El tudja képzelni csillagom, mennyit gürcöltünk mi avval a szerencsétlen nyomorék emberrel, hogy ne maradjon egy se szakma, kenyér nélkül? Ha csak az öt fiút számítjuk. . . Mind az öt három évig volt katona. Feri még utána két és fél évig hadifogságban, utána három évig ipari tanuló volt. A többiek meg a katonaság előtt tanulták a szakmát. Öt-hat évig nem hozták, csak vitték a pénzt. Meg utána is, mi volt? A Zoli is, amikor hazajött a katonáéktól. . . idáig ért a kabátujja, a nadrágja rövid volt, azt’ most lássunk hozzá felöltöztetni!

— Mariska néni, semmi haszna nem származott a sok társadalmi munkából, sőt, még ki is használták. Miért csinálta?

— Az asszonytársak között az volt a szép, meg a jó, hogy vártuk, mit hoz a holnap. Bízunk a csodában. Hittük, hogy másnap besétál az ajtónkon. És csakugyan, karnyújtásnyira volt nem is egyszer, de amikor kinyújtottam érte a kezem, csak a nagy ürességet markoltam.

Az asszonytársak beajánlottak a földművelésszövetkezetbe, a felügyelő bizottságba. Ott meg országos küldötté választottak. Pestre jártam a vezetőséggel, még a Parlamentet is láttam belülről. Aztán mire mentem? Pedig mi raktuk rendbe a szövetkezet szénáját. Ruskár Péterék elitták, elkártyázták a közös vagyont, még a banknál is eladósodtak, de nagyon. Akkor Tóth Sanyi lett az ügyvezető elnök. Nézze, csillagom, ő az, ezen a fényképen. Ez a fiatal gyerek. Ez meg én vagyok, mondom az ünnepi beszédet. . . A vendéglőt avattuk, az állomással szemben. Nagy tisztesség volt az ilyesmi akkoriban, csak hát pénz nem járt vele. Úgy szólt a szabály, hogy a felügyelő bizottság tagja nem lehet alkalmazott a szövetkezetnél. Takarítani jártam az MNDSZ-be, pártiskolára, ide, oda, közben meg nagy ember voltam. Ennek a Sanyinak is én intéztem el a katonaságot.

Készítettem egy nagy csomagot, sok finomsággal, aztán irány a hadkiegészítő! Mondom a parancsnoknak: Százados elvárs, segítene-e? — Attól függ, mit kér az elvtársnő — így ő. Erre kipakoltam a Ruskár Péterék dolgát, meg, hogy éppen most, amikor a legnagyobb szükség van a becsületes vezetőkre, akkor hívják be Tóth Sanyit. Bólogatott, hümmögetett a százados, aztán először egy majd utána három év halasztást adott a Sanyinak.

A szövetkezetben különben nagyon jók voltak hozzám. Minden évben megkaptam az ügyvezető elnök kéthavi fizetését. De látták, mire elég az, akkor a családban. És kivételt tettek velem. Fölvettek rendesen, munkakönyvileg, piaci árusnak. A nagymozival szemben mértem a káposztát, krumplit. Jól kerestem, mert meg kell azt fizetni, aki fillérekből gyűjt vagyont a szövetkezetnek — sátor alatt, a legkutyább télben is.

Negyedévenként meg jártunk Pestre. Egyszer a Parlamentben volt a küldöttgyűlés. Ott voltak akkor a legnagyobb főnökök, sőt még az ország első embere is! Szédültünk a sok beszédőtől. Nem volt nekem annyi iskolám, hogy értsem, mit papolnak az okosok, meg azok, akik csak beszélnek, beszélnek, de nem mondanak semmit. Már azt hittem, sose lesz vége. Aztán csak elkövetkezett az evés ideje, meg az ivásé is. Életemben először ittam pezsgőt. Nem tudtam én, mennyire árt, vagy sem, bevágtam két pohárral. Akkor kezdett cincogni a zenekar. Mink, asszonyok ültünk körbe, vártuk a jószerecsét. Aszongya nekem egy taszári asszony, hogy ő felkéri azt az alacsony kopaszt, de én nem merem. Micsoda? — intettem a zenészeknek — húzzatok egy jó csárdást! És felkértem. El is jött. Akkor a többiek megálltak, tapsoltak, éljenzették a táncosomat. Szerencsére, én még nála is alacsonyabb voltam. . .

A tánc után odajött egy asszonytárs a főnökségtől. Kérdezte, mi, hogy, honnan jöttem, hány gyerekem van, ilyeneket. Én meg lediktáltam neki mindent, amit kérdezett. Hát uramfia, nem telt bele két hét, hozott egy cetlit a postás — menjünk a csomagért. Láta volna a lányaimat! Nem lehetett bírni velük. — Selymet küldtek, meg ruhát, még tán csipkét is — találgatták és szaladtak mind a négyen a postára. Mát útközben összevesztek, mi kit illet. A csomagból meg nem más — előkerült egy félméteres matyóbabá, két öltözet ruhával. Csak néztek egymásra, görbült a szájuk lefelé. A Marika szólalt meg először — „Négyen vagyunk, azt’ egyet küldtek. . .”

Akkoriban kezdett mondogalódni az uram. Pedig először tetszett neki, hogy előre köszönnek Oncsán, de aztán látta, hogy nekem nem elég csak integetni, pénzt meg nem adnak érte. Nem múlt el nap a „Hagyd ott őket” nélkül. Addig mondta, addig mondogatta, míg nem hallgattam rá. Akkor takarítónő lettem a szövetkezetnél. Nem tartottak meg a piacon. Kisebb lett a pénz, meg másképpen is éreztették, nem tetszik, amit csináltam.

Egyet se búsulj, mondta az uram. — Éltünk mi már ennél cudarabb világban is, mégis itt vagyunk. Most is lesz valahogy.

Hát lett is! Az én gyerekeimnek mindnek szakma van a kezében. Tisztességes kétkezi mindegyik. Feri, a legidősebb, villanszerelő, Pista fiam csatornaszerelő, Jusztina Mária eladó lett a szövetkezetnél, Gyuri fiam vaskereskedő, Éva lányom gyors- és gépipró, Bandi vasbetonszerelő, Marikám fonónő, Kati lányom balesetvédelmis, Zoli nehézgépező. Egyformán szeretem mindet, de, ha nagyon megszorítanának, azt mondanám, Marika a legkedvesebb. Ő ütött rám a leginkább.

„Asszonynevét csak a legközelebbi munkatársai ismerik, de ha Kovács Mária felől érdeklődik valaki, akkor felderülnek az arcok. Így ismerik a KISZ-ben, a pártszervezetben, s azok a lányok is, akiket ő tanított meg a gépek kezelésére.

Az új képviselőjelölt a munkásosztály gyermeke. 1951-ben végezte el a fonónői tanfolyamot az újpesti fonalgyárban, s azóta dolgozik a Kaposvári Textilművekben. Csakhamar kezéreadták a fiatalok nevelését. Teljes szívvel és lélekkel oktatta, nevelte azokat a lányokat, akik faluról a mezőgazdaságból jöve ismerkedtek a textíles szakma tudományával.

Boldog időszak volt ez a lelkiismeretes munkában eltelt néhány év, melynek sorát az ellenforradalom vágta ketté. Kovács Máriával közölték, hogy rá nincs szükség, kommunistára nem bízzák a fiatalok nevelését.

Az ellenforradalom után a pártban és a KISZ-ben tevékenykedik. A „C” műszak alapszervezetének propagandistája lesz, és rövidesen ismét kiemelik a munkahelyén: csoportvezetői beosztást kap. Tizennyolc munkást osztottak mellé és huszonnégy gépet. Velük együtt dolgozik a csoportvezető is, aki valahányat szemmel tartja, s ha bármikor szükség van rá, segít. . .”

Az országgyűlési képviselőségnek, a megyei párt-vb-tagságnak soha egy körömfeketényi hasznát nem húzta. Mindig három műszakban dolgozott. Most éppen éjszakás. Vigyáz a gépekre, s közben, lehet, azon jár az esze, hogy mit kell intézni holnap a szakszervezetben, vagy a pártban.

De hogy a szavamat ne felejtsem, abban az évben, amikor Marikámat képviselővé választották, meghalt a párom. Olyan egyedül maradtam az Oncsaházban, mint az ujjam.

A gyerekeim addigra kiröpültek, megnősültek, férjhez mentek, a legkisebbet meg elvitték katonának. Akár hiszi, akár nem, belebetegedtem az egyedülletbe. A hegyi tanárhoz kellett járni injekcióra, nekem, csillagom, nekem, akit deréktól lefelé az urán kívül nem látott férfi pucéran!

Gondoltam, annyi küszködés után egyszer nekem is jár valami. Kérvenyeztem, szereljek le Zolit, kell a segítség, mert kenyérre, sóra sem elég a nyugdíj, amit az uram után kapok. Elfelejtettem a nevét az őrnagynak, aki kidobott. Olyan bajsa volt, mint a parasztnak, de nem paraszt, másféle volt az. A fene esett volna belé.

Akkor meg azt gondoltam, minek nekem akkora lakás. Bementem Bereczky ügyvédhez, az mindent elintézt. Kaptam tizenötezer forint foglalót. És elindultunk Marikával valami kis hajlékot keresni nekem. Találtunk is a Honvéd utcában egy szoba-konyhát. Vályogházban, ugyan, de kert is járt vele, majd kétszáz négyszögöl, meg disznóól. Az ára meg kitelt az Oncsaház feléből. Kiadtam az apai részt, négyezer valamennyi jutott egynek.

Rá egy évre leszerelt Zoli, de nem egyedül jött, hozta a feleségét is, mert megnősült közben. Meg oda vettem magamhoz a Kisjózsi is, Mariska fiát, legyen aki gondját viseli, ha már az anyjának nem elég a három műszak. Ott is maradt, míg Marika képviselő volt. Akkor kisajátították a Honvéd utcai házat, megint költözni kellett. Igen ám, de Zoliéknál jöttek a gyerekek, egymás után. Nem mehettek velük abba a lakásba, amit én kaptam a Honvéd utcai helyett. Kisjózsival együtt Marikáékhoz költöztünk és ott is laktunk kilenc évig. Aztán, hogy Zoliéknak már három gyerekük volt, és lakást kaptak az észak-nyugati-ban, túladhattam az én lakásomon. Harmincnégyezret láttam belőle. Akkor szereztem ezt a garzont. Tizenhatezret kellett befizetni. Kisjózsival költöztünk. Elfértünk rendesen, hanem hát a Kisjózsi is megnősült. Nézze, csillagom, ezt a fényképet, az a dedunokám, már több, mint öt kiló. Odavannak az anyjéknál, Marcaliban.

Nem jól van ez így. Ezt az egyet szeretném még, ezeket lakáshoz segíteni. Nyolcvanhét múltam, mi mást kívánhatnék. Nincs már szüksége rám senkinek. A gyerekeimnek se... Az anyai részt is lesné már egyik-másik... tudom én, ha nem is mondják. Igaza volt az anyósomnak — kis gyerek kis gond, nagy gyerek nagy gond...

— Mariska néni, tetszett már azon gondolkodni, hogy milyenek az emberek?

— Milyenek, csillagom... nem mondtam volna...? Hát sokfélék. Jók is, rosszak is. Melyik milyen...

Ágotha Margit: Tisza-part

Növekedés — egyensúly — területi tervezés

Egy évvel ezelőtt a Jászkunságban jelent meg az a cikk, amely Szolnok megye VII. ötéves tervével kapcsolatban tartalmaz néhány gondolatot. Egy év elteltével érdemes visszatérni a terv időarányos teljesítésével kapcsolatos kérdések felvetésére. Előrebocsátom, a terv és tervezés nem azonos fogalmak. A terv egyszeri gazdasági döntés a rövid-, közép-, vagy hosszútávra vonatkozó célokról és eszközökről. A tervezés folyamatos tevékenység, nem zárul le a terv jóváhagyásával, egyes tartalmi elemei — jellegük eltérései miatt — nem feltétlenül azonos távra vonatkoznak. Elemző, prognosztizáló, javaslattevő tevékenységet jelent, amely kiterjed a társadalom és gazdaság minden lényeges mozzanatára. Ugyanakkor a terv ebből kiemel alapvető társadalmi-gazdasági célokat, amelyeket az adott időszakban meg kell, illetve meg lehet valósítani. Állami döntéseket és közgazdasági szabályozóeszközöket egyaránt magába foglal.

A mai gazdasági helyzetben nem könnyű azoknak a dolga, akik a társadalmi-gazdasági folyamatok tervezésével foglalkoznak, bármilyen szintre is vonatkozzon az. Szolnok megyében is elkészültek 1987-re vonatkozóan a tanácsi tervek, mind a megyei, mind a városi, községi tanácsokat illetően. Ez az év a VII. ötéves terv második éve. A tanácsok tervezőmunkájuk során 1986-tól a korábbiakhoz képest nagyfokú önállósággal rendelkeznek, de a makrogazdaságban kibontakozó folyamatoktól egyetlen szint sem különítheti el magát. Jóllehet, a tanácsi tervezőmunka elsődlegesen az infrastruktúra területére vonatkozik, az anyagi szféra tervezése nem tartozik hatáskörébe, de ez utóbbi fejlődése vagy éppen stagnálása nagyrészt meghatározza a nem anyagi szféra lehetőségeit.

Mielőtt Szolnok megye 1987-es tervével kapcsolatban néhány gondolatot felvetek, a VII. ötéves terv egy-két lényeges vonására utalok annak érdekében, hogy könnyebben érthetővé váljanak azok a dilemmák, amelyeket mind többen megfogalmazunk.

Amikor a VII. ötéves terv országos programját kidolgozták és elfogadták, egyik központi kérdésként a gazdaság „dinamizálásának”, azaz élénkítésének folyamata vetődött fel. A gazdasági növekedés legfontosabb jellemző vonásaként azt jelölték meg, hogy egyensúlyorientált növekedés lesz, azaz miközben a nemzeti jövedelem növekszik, a főbb egyensúlyi folyamatok, feltételek nem bomlanak meg, sőt a korábban megbomlott egyensúly (pl. a nemzetközi fizetési mérleg vonatkozásában) helyreáll. Alapelvként fogalmazódott meg, hogy életszínvonal-növekedés valósuljon meg minden társadalmi rétegnél az öt év

alatt, de ennek finanszírozására külső (szocialista és tőkés) erőforrások bevonása nem lehetséges, illetve nem tanácsos.

A VII. ötéves tervidőszakból egy év telt el. A terv teljesítését, a felmerült problémákat sokféle fórumon vitatták meg. Egyre inkább igaznak érzem azt, amit a tervezés szakemberei hosszú idő óta remélnek: a tervezés demokratizmus erősödik — főként a területi és helyi szinteken — legalábbis ami a véleménynyilvánítást, javaslatteteleket illeti.

Az első év tapasztalatai azt mutatják, hogy a gazdaságban nem sikerült a növekedés élénkítése, az egyensúlyi állapotokban is negatív tendenciák bontakoztak ki. Milyen okokra vezetnek vissza mindezt a szakemberek? Világgazdasági okokra, amelyek értékesítési nehézségeket, illetve cserearányromlást jelentenek, strukturális okokra, a mezőgazdaságot évek óta sújtó aszályra, a gazdaság irányítási rendszerében fellépő zavarokra, stb. Ezekre az okokra nem kívánok kitérni, a problémákból két gondolatkört ragadok ki. A világgazdaságban több ország példáján keresztül bizonyítható tény, hogy gazdasági növekedés műszaki fejlődés nélkül csak átmenetileg lehetséges. A műszaki fejlődés azonban kutatás-beruházás és pénzigényes folyamat. Ha a jelenlegi helyzetben fenn akarjuk tartani a már elért életszínvonalat, a belső erőforrások mellett további külső erőforrásokat is igénybe kell venni, elsősorban a technikai import érdekében.

Ez azonban a külgazdasági egyensúlyt tovább rontja, azaz a fizetési mérleg passzívuma emelkedik. Sokan felteszik a kérdést: mikor érdemes vállalni ezt a növekedést? Nézetem szerint nincs más út a gazdasági problémákból való kilábolásra, mint a műszaki fejlődés meggyorsítása. Az már bebizonyosodott, hogy azok a tartalékok, amelyeket az anyag- és energiatakarékosságtól vártunk, nagyrészt kimerültek, ezek már önmagukban nem lehetnek a növekedés forrásai. A műszaki fejlesztéssel járó költségeket, esetleg külföldi hitelfelvételeket vállalnunk kell. A problémát az jelentené, ha ennek leple alatt más célokra vesszük fel a hitelt, ahogy az nemegyszer előfordult. A műszaki fejlődés alapozhatja meg a struktúraváltást, s a termelés olyan bővülését, amely exportképes áruálapokat hoz létre.

A másik kérdéskör a költségvetéshez kapcsolódik. Hazánkban a költségvetésnek óriási a súlya, az újratermelési folyamat nagy hányadát fogja át, beleértve a termelés, elosztás, forgalom, fogyasztás szféráját. Az elsődleges jövedelemtulajdonosoktól elvonja jövedelmük egy részét, centralizálja, majd újraelosztja azokat. A megtermelt nemzeti jövedelem egyrészt valamilyen formában átmege a költségvetésen, áttételesen, közvetetten kerül vissza helyi, azaz mezo- vagy mikroszintekre. A problémákat fokozza az, ha a költségvetés is komoly egyensúlyi hiánnyal küzd, mert ez önmagában is külső forráselvonást tehet szükségessé. Ezenkívül előbb-utóbb restriktív intézkedésekhez vezet (pl.: a beruházások visszafogásához, a keresetek stagnálásához, illetve reálértékének csökkenéséhez). A restriktív általában nem kerül el a költségvetési és tanácsi szerveket sem, hatása abban mérhető le, hogy az állami támogatások mértéke lecsökken vagy éppen a tervezési tartalékok elvonásra kerülnek.

1986-tól a területi tervezés folyamatában változások indultak meg, amelyek egyik jellemző vonása az, hogy a korábbiakhoz képest fokozódott a megyei,

városi, községi tanácsok érdekeltsége és felelőssége az erőforrások feltárásában, a fejlesztési és fenntartási célok helyes arányának meghatározásában. A pénzeszközök az egyes szinteken egységes pénzalapba kerülnek, amelynek forrását a szabályozott bevételek (vállalatok, szövetkezetek város- és községfejlesztési hozzájárulása, béradó, földadó, lakossági adók és illetékek, költségvetési szervek működési bevételei) állami támogatások és érdekeltségi bevételek képezik. A helyi szervek befolyásoló szerepe ez utóbbihoz kapcsolódik, hatásuk csak itt érvényesül közvetlenül. Ezeknek az aránya az összbevételek belől ma még aránylag kicsi, a megyében ez kb. 13%, köre azonban elég széles. Magába foglalja például a költségvetési szervek ár- és díjbevételeit, üdülőhelyi díjakat, településfejlesztési, út- és közműfejlesztési hozzájárulásokat, hiteleket, stb.

Az egységes pénzalap felhasználásának két elkülöníthető területe van. Egyrészt biztosítani kell a meglévő intézményhálózat folyamatos üzemeltetését, azaz az oktatás, az egészségügy, szociális és egyéb infrastrukturális ellátás pénzügyi feltételét. Másrészt fedeznie kell a tanácsok fejlesztési célú elképzeléseinek pénzügyi hátterét.

A népgazdaság jövedelemtermelő képességének csökkenése helyi szinteken is érezteti hatását. A tanácsi kiadásokat — a középtávú terv eredeti üteméhez viszonyítva — alacsonyabb szinten lehetett előirányozni. Ennek az az oka, hogy a szabályozott bevételek az elmúlt év során alacsonyabb szinten realizálódtak, mint ahogyan azt eredetileg terveztük. S ahhoz, hogy a községi tanácsok ellátási és fejlesztési célú kötelezettségeiknek eleget tegyenek, a bevételek elosztásánál a községeknél a fix összegű állami támogatás mértékét növelték. Így biztonságosabb lesz pénzellátásuk. Ugyanakkor még nagyobb szerepet kap az érdekeltségi bevételek forrásainak feltárása, amelyet minden tanács a maga területén kell, hogy kiaknázzon.

Amikor a megye a VII. ötéves tervét elkészítette, annak évek szerinti ütemezését is tervezte. A fejlesztésekre 1987-ben nagyobb összegű erőforrással számoltunk, s mivel a pénzügyi lehetőségek korlátozódtak, mértéklődtek, ahhoz, hogy az eredeti elképzelések megvalósuljanak, a kieső pénzeszközök részbeni pótlására középlejártatú bankhitel igénybevételére, kötvények kibocsátására kerül sor.

A fejlesztési erőforrások kb. 54%-a szabályozott kiadás, amelynek mintegy a felét a települések között fejkvóta alapján osztják szét, azaz normatív fejlesztési lehetőségekre fordítható.

Az ez évre szóló terv nagy pozitívuma, hogy nem került sor a fejkvóta módosítására, így a helyi tanácsok biztonsággal számolhatnak a korábban megállapított fejlesztési lehetőségekkel. A fejlesztési kiadások között a tanácsok a lakásellátás fejlesztésére nemcsak a saját erőforrásaikat vehetik igénybe, hanem megmarad a megyei szintű céltámogatás is. Ezek együttes összege kb. 50%-kal nő az 1986-os évhez képest. Ez azonban közel sem jelenti azt, hogy a jogos lakásigényeket ki lehet elégíteni, ugyanis ehhez a tanácsi erőforrások nem elegendők. A magánéros építkezések üteme a költségek gyors emelkedése, a fizetőképes kereslet csökkenése miatt lelassult. Ezért bizonyos rétegek — fiatal házások, több gyermekes családok — lakáshoz jutását építési telkek biztosí-

tásával, helyi támogatások nyújtásával igyekeznek elősegíteni. A lakáskérdést illetően az utóbbi években ellentétes tendenciák figyelhetők meg. A helyi tanácsokra nagy nyomás nehezedik. Egyik oldalon a lakásra várók jogos igényeinek kielégítését kell teljesíteniük, más oldalról pedig egyéb infrastrukturális célú (pl. út-, közműfejlesztési) igények jelentkeznek. Az érdekek egyeztetése a meglévő pénzügyi keretek között igen nehéz, sok esetben nem is lehetséges. Mindaddig, amíg komoly mennyiségi (és minőségi) lakáshiány jellemző, az említett érdekellentétek felszámolása nem lehetséges.

A fejlesztési kiadások közül kiemelni kívánom Tiszafüred és környékének telefonfejlesztését, amely e térségben a hírközlőhálózatban minőségi ugrást eredményez. A megyei tervezés számolt a demográfiai hullám hatásával is, azzal, hogy megnövekszik a középiskolás korú népesség aránya. Ennek érdekében új középiskolai tantermek létrehozását, új középiskolai kollégium kialakítását tervezik. Az oktatás területét érinti az is, hogy megyei tanácsi keretből is hozzájárulnak a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola Szolnoki Tagozata kollégiumának megépítéséhez.

Az erőforrások felhasználásánál fontos cél, hogy a meglévő intézmények működésének, fenntartásának és üzemeltetésének költségeit fedezzék. Ez az elsődleges célkitűzés. Nem könnyű feladatról van szó, mivel számolni kell az áremelkedések hatásával, amely a meglévő pénzeszközök reálértékét csökkenti. Mivel a működési kiadások reálértéke bizonytalan, jelentős feszültségek forrása lehet.

Az eddig leírtakból milyen következtetéseket vonhatunk le?

Az ország gazdasági helyzete nem a vártnak megfelelően alakult. A belső és külső egyensúlyhiány fokozódása miatt a központi költségvetés terheinek csökkentésére mérséklük a nem anyagi szférának juttatott pénzügyi támogatást. Ez utóbbi azt jelzi, hogy a központi szervek erőteljesen támaszkodnak a helyi és megyei tanácsokra egyaránt, mivel az infrastrukturális kiadások itt jelennek meg legnagyobb súllyal.

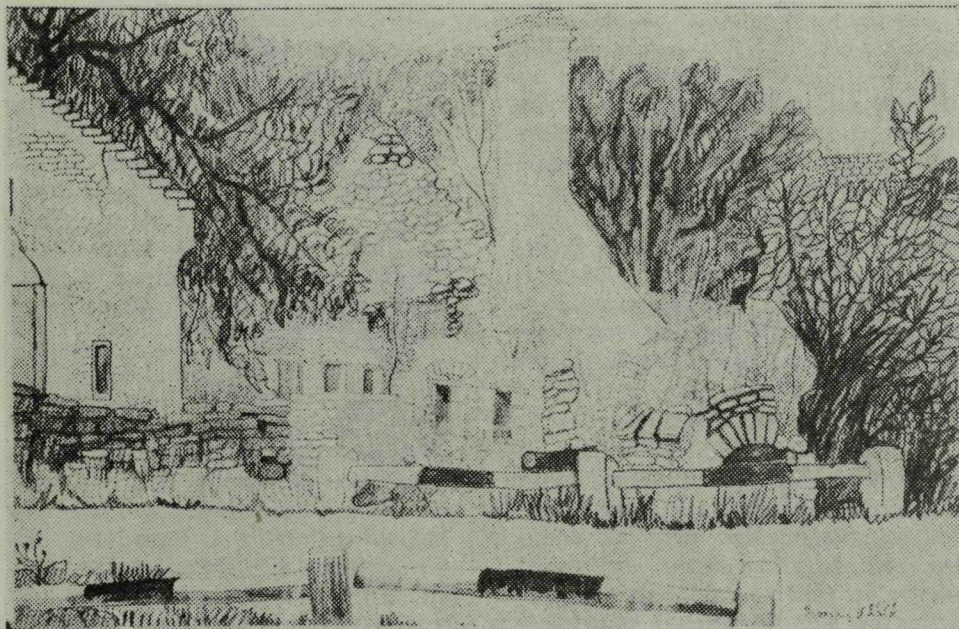
A helyi tanácsi szinteken várhatóan fokozódnak az olyan jellegű ellentmondások, amelyek az erőforrások felhasználásával kapcsolatosak. Nagy teher nehezedik rájuk abban az értelemben, hogy az infrastruktúra bizonyos elemeit — utépítések, kommunális szolgáltatások színvonalának emelését — mind több

helyen háttérbe szorul. A megyei tanács azáltal igyekszik ezt az ellentmondást oldani, hogy a lakásszerzés támogatását előtérbe helyezi. Például közművesített telkek, kedvezőbb lejáratú és kamatlábú hitelek biztosítása révén. A legfeszítőbb probléma jelen körülmények között várhatóan a lakáskérdés lesz.

A helyi tervekben kormányintézkedések hatására zárolt tartalékokat kell képezni. Ez az intézkedés minden tanácsra vonatkozik. A tartalékképzés nem új eleme a tervnek. Eddig is képeztek biztonsági tartalékot, a zárolt tartalék azonban csak akkor vehető igénybe bármilyen célra, ha ezt az intézkedést központilag feloldották, illetve ha a bevételek tervezett mértéke nem teljesül, valószínűleg biztonsági tartalék lesz a zárolt tartalék.

A terv számol azzal, hogy a kistérségi kapcsolatok erősödnek. Ez elsődlegesen a városok és vonzaskörzetük kapcsolatának realizálódását jelenti. Ez azért reális felvetés, mert a centrum és vonzaskörzete között létrejövő munkamegosztási kapcsolatok azt eredményezik, hogy a helyi tanácsi termelő és szolgáltató vállalatok, intézmények nemcsak egy-egy település lakosságának szükségleteit elégítik ki, hanem más települések lakói is igénybeveszik, felhasználják termékeiket, szolgáltatásaikat. Így ezek fejlődése bizonyos ágazatokban nem marad meg egy-egy település határain belül, a fenntartásukhoz, bővítésükhöz szükséges források sem terhelhetik egy-egy tanács költségvetését. A fejlődési folyamat megköveteli, hogy a községi és városi tanácsok egymás között a meglévő erőforrásokat közösen olyan célokra használják fel, amely több község vagy város közös érdekeit, fejlesztését szolgálja. Ez részben úgy mehetne végbe, hogy vagy hitel formájában ideiglenesen átengedik a tanácsok erőforrásainak egy részét, vagy pedig véglegesen. A jelenlegi gazdasági helyzetben ennek a mobilitásnak a valószínűsége kicsi az erőforrások szűkössége miatt. Ugyanakkor az is igaz, hogy az egyes tanácsok területén saját kereteik között az elátás teljes vertikumát éppen az erőforrások szűkössége miatt nem képesek kifejleszteni, illetve ez sok esetben nem is lehetséges, a tanácsok „társulásának” valamilyen foka lenne célszerű a termelőerők ésszerű működéséhez.

DR. NAGY RÓZSA

Simsay Ildikó: Bakonyi falu

A főiskolai hallgatók olvasási szokásai

— Egy mezőtúri vizsgálódás főbb tanulságai I. —

Bármely könyvtár és könyvtáros számára alapvetően fontos, hogy ismerje és megismerje olvasóinak igényét, szokásait, jellemzőit.

Ezek az ismérvek összefüggéseik és belső kapcsolatuk révén alapvetően hozzásegítik, hogy szolgáltatásait az igényeknek megfelelően, illetve annak figyelembevételével alakítsa ki, formálja vagy változtassa meg. E kérdéskör rendkívül sokrétű, hatásaiban komplex összefüggés-rendszere a „KINEK — MIT — MIÉRT — HOGYAN?” dialektikájában oldható fel. A könyvtárak és a hozzátartozó olvasói körök nagymértékben eltérő adottságaiból, feltételeiből következik, hogy az olvasói szokásokra vonatkozó általánosan igaz megállapítások nem tehetők. Gyakran szélsőséges — olykor ellentétes — vélemények látnak napvilágot, melyek a maguk konkrét vonatkoztatási viszonyai között megfelelő realitásúak lehetnek.

E sokoldalú kérdéskör pontosabb megismeréséhez fontos lehet tehát minden olyan adaptáció, vagy részletkérdés elemzése, mely az eddig ismert összefüggések gyakorlati megvalósításban való elemzésével, az egyes elemek részleti kibontásával a témakör információhalmazát bővíti, gazdagítja.

A mezőtúri főiskolai kar szakkönyvtárához kapcsolódóan a főiskolai hallgatók olvasási szokásainak, jellemzőinek értékelő, problémafeltáró elemzését végeztem el, azzal a szándékkal, hogy e munka eredményei is hasznosulhassanak — szerény mértékben — a könyvtári szolgáltatások minőségének javulásában a hallgatói igények magasabb szintű kielégítésében.

A GATE Mezőtúri Mezőgazdasági Gépésüzem-mérnöki Főiskolai Kara szakkönyvtára olvasói környezetének, olvasói szokásainak felmérése, elemzése ezidáig még nem történt meg, ugyanakkor a főiskolai hallgatók életmódjából, a felsőfokú tanulmányokat megelőző családi, iskolai és mikrotársadalmi környezetük meghatározottságából olyan sajátosságok adódnak, melyek elemzése értékes eredményt ígért.

Témafeldolgozásom középpontjában a főiskolai hallgatók olvasási szokásainak értékelő-elemző komplex megítélése állott. A célkitűzés teljesítéséhez a feldolgozandó tényanyag időbeni, szociológiai, társadalmi hátterét kívántam elemezni azzal a céllal, hogy a megállapítások konkrét vonatkozásai, kauzális jellemzői, családi és ismeretelméleti meghatározottságuk egyfelől szélesebb kör-

ben, másfelől mélyebben tegyék lehetővé a tényanyag értékelését. A hasonló témakört vizsgáló szakirodalmi dokumentumokhoz képest az általam tanulmányozott populáció lényegesen kisebb statisztikai sokaságot jelent. Ez minden tekintetben előtérbe helyezi az egyedi jellemzőket és sajátosságokat, valamint a szándék- és cselekvésetikai tényezők megismerését.

A főiskolai hallgatók olvasási szokásainak felmérését minden nappali tagozatos hallgatóra (244 fő) kiterjesztetten végeztem el, s ezen túlmenően a hallgatók — előbb már említett — statisztikai sokaságának megfelelő, a hallgatókat statisztikai szempontból jellemző csoportot (kontroll) is vizsgáltam.

Fontosnak tartottam a vizsgálat végzésénél, hogy az ne csak egyetlen pillanatot „statikus” állapotot rögzítsen, hanem az időfüggésre (változások és azok jellege) is engedjen következtetni. Ennek teljesítése érdekében egy homogénnek tekinthető évfolyamot a főiskolai tanulmányok kezdetekor és a tanulmányok befejezését megelőzően is vizsgáltam.

A felmérést kérdőíves módszerrel végeztem el úgy, hogy a vizsgálatban résztvevők számára egységes mennyiségű és minőségű információt biztosítottam mind a vizsgálat célkitűzéséről, mind pedig a kérdőívek kitöltésének módjáról.

A kérdőívek első csoportja összesen 45 kérdést tartalmazott, a második 10-et, és elsősorban az „önfejlesztés” kívánta lemérni főként a tudományos tevékenység nézőpontjából, a főiskolai hallgatók és a könyvtár kapcsolatrendszerében. Amíg az első vizsgálat (1983 szeptemberében) a főiskolai hallgatók teljes létszámát érintette, addig a második vizs-

gálat (1985 novemberében) csak azt az évfolyamot (III. évfolyam), aki az első vizsgálatban (akkor első évfolyamos hallgatóként) is résztvett.

Összességében ezek a kérdőívek átfogták az olvasási igények és a könyvtári szolgáltatások kölcsönhatásának területét, a könyvtári szolgáltatások minőségét a szakmai feladatok teljesíthetőségének tükrében, a szakirodalom-ellátottságot, az olvasási szokásokat és jellemzőket. A kérdőíves felmérésen túl az egyéni beszélgetések és elemzések bővítették a témakör információs halmazát.

Vizsgálati eredmények és értékelésük

Mezőtúr ősi diák hagyományokkal rendelkezik, a reformáció idején alapított középiskola (ma Dózsa György Mezőgazdasági Gépészeti Szakközépiskola) — megelőzve a pataki, s a debreceni kollégiumot is — egyike az ország legrégebb iskoláinak. Jelenleg két középfokú oktatási intézmény funkcionál a városban, ugyan csak két szakmunkásképző intézmény biztosítja a város és vonzáskörzetének meghatározó igényeit.

A Városi Móricz Zsigmond Könyvtár megfelelő technikai berendezéseivel és 90 000 kötetes könyvtárával elégíti ki az e területen jelentkező szükségleteket.

A mezőtúri főiskolai karon a mezőgazdasági gépész szakemberképzés több mint 25 éves múltra tekint vissza. 1967-ig technikusképzést folytattak, majd 1967—72. között felsőfokú technikai és 1972-től főiskolai szinten képeznek mezőgazdasági gépész szakembereket. Nem egészen

másfél évtizedes felsőoktatási tapasztalatokkal rendelkezik, tehát „fiatal” intézmény. Ezalatt a másfél évtized alatt alakította ki a hazai és nemzetközi kapcsolatait, s vált szerves részévé az agrárfelsőoktatási intézmények hálózatának. Intenzív fejlődése kulturált környezetet, rendezett körülményeket biztosít az itt tanuló főiskolások számára.

A nappali és levelező tagozaton összesen 350 fő tanul, a felnőtt mezőgazdasági szakemberek továbbképzése pedig évente 1500—2000 főt tesz ki. A nappali tagozat hat oktatási féléve alatt a hallgatók valamivel több mint 3600 tanórán sajátítják el az ismereteket. A képzés központi jellemzője a „gyakorlatcentrikus” oktatás.

Az előzőekben említett kis létszámot képviselő intézményi méretek, a fejlődő technikai-tárgyi feltételek előtérbe helyezik a hallgatók és oktatók individuális kapcsolatainak kialakulását és erősödését. Jellemzője a hallgatói-oktatói együttműködésnek, hogy „személytelen”, „névtelen”, „a szürke átlagot képviselő” hallgató nem vagy csak elvétve létezik.

A főiskolai kar könyvtárának 20 000 kötetes állománya a képzési profilnak igyekszik megfelelni. Nagy részét a mezőgazdaság gépesítése és az ezekhez szükséges műszaki alapozó ismereteket nyújtó könyvek teszik ki. A könyvkészletet a legfontosabb társadalmi tudományos és közgazdasági ismereteket tartalmazó művek egészítik ki.

A főiskolai kar szakkönyvtára szépirodalmat igen csekély számban — százalékban is alig mérhető — tartalmaz. (Zárt polcrendszerében a hallgatók ezeket sem fedezhetik fel.) 250 féle napi, szakmai, és egyéb sajtótermékből válogathatnak a hallga-

tók és oktatók az olvasóterem polcairól. Az olvasóteremben más jellegű kiadványok (prospektusok, gyártmányleírások, eljárások ismertetői stb.) is megtalálhatók. A tájékozódásban betűrendes és szakkatalógus segít. Az utóbbi években a Gyarapodási jegyzék c. házi sokszorosítás is a tájékozódást segíti. Kapcsolatot tart fenn más mg-i műszaki jellegű könyvtárakkal (AGROINFORM; Károlyi Mihály Országos Mg-i Könyvtár, Gödöllői MÉM Műszaki Intézet Könyvtára, Gödöllői Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár stb.). A könyvtár jelentős szerepet tölt be Mezőtúr város szellemi életében is, főleg a városi és környékbeli műszaki értelmiség keresi fel gyakorta.

A főiskolai hallgatók szociális jellemzői

Az utóbbi évek számadatait figyelembevéve a Mezőtúri Főiskolai Karon két-, két és félszeres túljelentkezés jelenti azt a „merítési” bázist, melyből a nappali tagozat beiskolázási létszámát jelentő 80 hallgatót kiválasztják. Az említett túljelentkezés a humán területeken működő felsőoktatási intézményekhez képest alacsonynak tűnik, ugyanakkor a műszaki felsőoktatási intézmények túljelentkezési arányszámait ismerve egy elfogadható értéknek tekinthető.

Felméréseim szerint a felvettek $\frac{1}{3}$ -a dunántúli, míg $\frac{2}{3}$ -a alföldi lakóhelyű. A dunántúliak főként Baramya, Tolna, Veszprém, Győr-Sopron megyéből, míg az alföldiek Szolnok, Békés, Bács-Kiskun, Csongrád és Hajdú-Bihar megyéből érkeznek.

Fontos szociális jellemzőnek tekinthető, hogy a főiskolai hallgatók 50%-a falusi környezetből érkezik meg tanulmányait és ugyan-csak 50%-os részarányt képvisel azok száma, akiknek a városi környezet volt az otthonuk.

A szülők foglalkozása szerinti családi háttér viszonylag homogénnek

tekinthető (1. sz. táblázat). Jellemző az, hogy apa és anya azonos foglalkozási kategóriába eső tevékenységet folytat. Eltérő és nem jellemző a szülők foglalkozása szempontjából a „vegyes” családi háttér (apa fizikai dolgozó, az anya szellemi foglalkozású, vagy fordítottan).

1.

A főiskolai hallgatók szüleinek foglalkozás szerinti csoportosítása

	Szellemi		Fizikai		Egyéb		Összesen	
Részarány %	32,3	33,9	55,5	41,3	11,7	24,3	100,0	100,0

Az adatokból kitűnik, hogy a főiskolai hallgatók mintegy 60%-a fizikai munkás családból származik, a szellemi foglalkozású szülők 30%-os részarányt tesznek ki és az egyéb foglalkozási kategóriába a hallgatók szüleinek 10%-a tartozik. Ez a „családi háttérszerkezet” más felsőoktatási intézményekhez viszonyítva talán sajátosnak tűnik, ugyanakkor több előnyt rejt magában.

Az egyiket, a képzési célkitűzéssel kapcsolatban már említettem. Összességében — a hiányosságok ellenére — előnynek tekinthető, hogy a főiskolai hallgatók az átlagosnál magasabb szintű racionalitással, jó konstruktív érzékkel rendelkeznek, s nevelési szempontból megfelelően alkalmasak a továbbfejlődésre. A főiskolai hallgatók családi háttérének szociális jellemzőire vonatkozó adatokat a 2. sz. táblázat adja meg.

2.

A családok lakáshelyzetére és a testvérek számára vonatkozó szociális adatok

Részarány %	Testvérek száma					A lakás szobáinak száma				
	Nincs testvér	1	2	3	6	1	2	3	4	5
	18,2	60,3	13,2	2,5	0,8	3,3	47,1	43,0	5,0	1,6

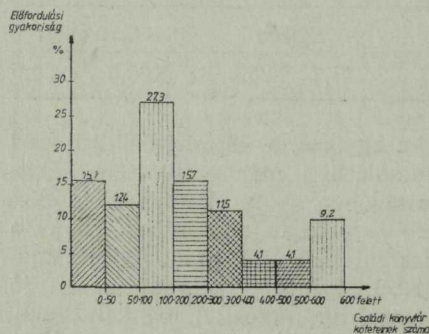
A táblázat adatainak értékelése alapján megállapítható, hogy a főiskolai hallgatók családjaira vonatkozóan is általános a kétgyermekes család (60,3%). Az „egykék” és a háromgyermekesek közel azonos rész-

arányt (18,2%) tesznek ki (13,2%). A két- és háromszobás lakások jelentik a meghatározó részarányt (90,1%). Mindez azt mutatja, hogy megfelelő anyagi körülményekkel bírnak a főiskolai hallgatók szülei. Különösen

igaz ez akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a vizsgált lakások 90⁰/₀-a teljes komforttal rendelkezik, s csupán 10⁰/₀-a komfort nélküli.

A vizsgált téma központi célkitűzése szempontjából fontos „háttérjellemzőnek” ítélem meg a hallgatók a könyvtárral, könyvvel való kapcsolatának feltárását. Családi könyvtárral (1. ábra) minden hallgató rendelkezik, de szakkönyvtárral alig több mint a családok fele (51,2⁰/₀).

1. ábra

Figyelemre méltó ugyanakkor negatív tényként dokumentálható, hogy a hallgatók 15,7⁰/₀-ának otthonában 50 kötetnél kevesebb könyv található. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy ezek a családok a könyv helyét, szerepét, jelentőségét az emberi kultúrában, s saját életükben nem tartják fontosnak. E terület mindennapjaik érdeklődésének látószögéből kiesett. E számadat mikroméreteken társadalmi problémát sűrít önmagába. Az előzőekben a hallgatók szüleinek kielégítő, jó családi-anyagi helyzetét elemeztem. Az összevetésből egyértelműen kitűnik, hogy a családi könyvtár méretei, a családok anyagi helyzetével nincs szoros összefüggésben. 300 kötet feletti könyvtárral a főiskolai hallgatók családjainak 26,9⁰/₀-a rendelkezik, háromszobás vagy ennél nagyobb méretű összkomfortos lakás

pedig 49,6⁰/₀-nak van. Valószínűsíthető, hogy a családi könyvtár méretei sokkal inkább a szülők tevékenységével, illetve végzettségével van összefüggésben (az apák 56,3⁰/₀-a, az anyák 64,5⁰/₀-a rendelkezik általános iskolai végzettséggel, illetve szakmunkásképzéssel. A fennmaradó részarányt a középiskolát, illetve egyetemet végzettek teszik ki).

A szellemi foglalkozásuk részaránya: 30⁰/₀, közel azonos értékű, mint a 300 kötetet meghaladó családi könyvtárak száma.

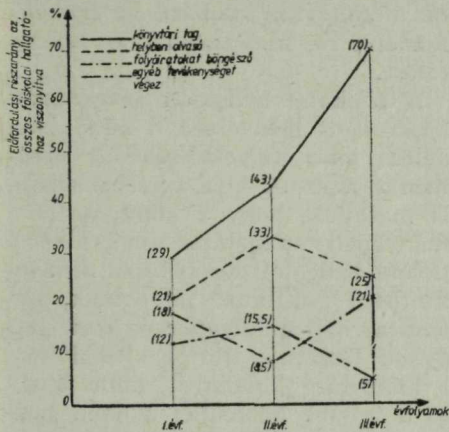
(Az 1. ábrán közölt tényadatok — a vizsgált nézőpontból — a motiváció szintjére, a középiskola, sőt a felsőoktatási intézmények feladataira is felhívják a figyelmet.)

A hallgatók tevékenységeinek jellege

A könyvtárhoz való kapcsolódás szorosan összefügg a tanulmányi feladatokkal, ami azt jelenti, hogy a felsőbb évfolyamosok nagyobb létszámmal iratkoznak be, mint az alsóbb évfolyamosok. Ez szakmailag is indokolható, hiszen a tanterv szerint a 4. oktatási félévben jelennek meg a szakmai tantárgyak, s hozzájuk tartozóan a könyvtár szolgáltatásait feltételező szakmai feladatok.

A könyvtár látogatottságával kapcsolatos főbb jellemzőket a 2. ábrán mutatom be. Amint az ábra mutatja a III. évfolyamosok helyben olvasó tevékenysége a II. évesekhez viszonyítva csökken, ugyanakkor a folyóiratolvasó tevékenység pedig intenzívebb lesz. Indokolja ezt a szakdolgozat-készítéssel kapcsolatos feladatok, illetve az államvizsgára történő felkészülés.

2. ábra

A komplex jellegű — tételhúzás nélküli — államvizsgán ugyanis központi helyet foglalnak el a szakdolgozatok, s ezzel együtt előtérbe kerül a feldolgozott szakirodalom.

A látogatási időtartam és látogatások gyakoriságának tényadatai azt a megállapítást igazolják, mely szerint a könyvtárral legerősebb a III. évfolyamos (végzős) főiskolai hallgatók kapcsolata, valamivel gyengébb a II.

évfolyamosoké és leglazább — esetleges jellegű — az I. évfolyamosoké. A III. évfolyamos hallgatók több mint 70%-a hetente legalább egyszer megfordul a könyvtárban (70,5%). Ugyanez a szám a II. éveseknél 30,7%, az I. éveseknél pedig 18,5%. A II. és a III. évfolyamos hallgatók közül kerülnek ki a rendszeres könyvtárlátogatók. (II. évf. 3,7%, III. évf. 10%.) Az első évfolyamosok között nincs rendszeres napi könyvtárba járó.

A városi könyvtárt a főiskolások csak ritkán és kis létszámban keresik fel. A III. évfolyamosok 50%-a kéthavonta egyszer keresi fel a városi könyvtárat. A II. éveseknél ez a részarány 15%, az első évfolyamosoknál pedig 10%.

A könyvtárlátogatás minőségének megítéléséhez szervesen hozzátartozik a kötelező tanórákon kívüli szabadidő-struktúra alakulása. Ezt az alábbi értékekkel mutatom be: (A Magyar Értelmező Kéziszótár meghatározása szerint a szabadidőn a kötelező tanórán — elfoglaltságon — túli tevékenységet értem.)

3.

A hallgatók tevékenységeinek jellege

Tevékenység	Előford. gyak. (%)
Napi alvás:	
— 7 óra	15,5
— 8 óra	36,0
— 9 óra	22,0 = 100%
— 10 óra	26,5
Egyéni tanulás	69,0
Társalgás (kollégiumban, otthon)	37,0
Televízió nézés	32,8
Olvasás	26,5
Otthoni segítés	24,0

Tevékenység	Előford. gyak. (%)
Szórakozás	24,0
Hazautazás	6,5
Sétálás	5,0
Nyelvtanulás	4,0
Szakkörben tev. (sportol)	1,5

A 3. sz. táblázatban bemutatott adatok a hallgatók szabadidő-tevékenysége alakulásának fő meghatározóit jól mutatják, még akkor is, ha a felsorolt tevékenységeken kívül

néhány — egyébként valós funkció kimaradt. (Pl.: a versenysportot a szakköri tevékenységhez kapcsolták, a tömegsportot pedig szórakozásnak, kikapcsolódásnak tekintik, a könyvtárban töltött időtartamot egyéni tanulásnak tudják be.)

Az egyéni tanulás után a gyakorisági rangsorban a társalgás (37,0%) és a televíziónézés (32,8%) következik. Csak a negyedik helyen szerepel az olvasás (25,5%) közel azonos gyakorisági értékkel (24%) mint a szórakozás vagy otthoni segítés.

A szegedi József Attila Tudományegyetem hallgatói körében Szentirmai László révén mért 1978-as adatok szerint a leggyakoribb és a legnagyobb időtartamot igénylő szabadidő-elfoglaltságok közötti rangsor:

1. baráti társaság, 2. kereső munka, 3. olvasás (nem kötelező), 4. tévénézés, 5. beszélgetés a szobában.

Nálunk még az országos adatokkal megegyezően az olvasás a szabadidő-tevékenységben a harmadik helyen szerepel. (Az 1985-ben Mezőtúron általam végzett felmérés szerint az olvasás a mg-i gépész hallgatóknál negyedik helyen jelölhető.)

A bemutatott szabadidő-struktúra tényadatait elsősorban azért tartom nagyon értékesnek, mert összefüggéseiben adja meg a főiskolai hallgatók

„működési területének” fő arányait, s ezzel felkészülési lehetőséget biztosít a könyvtár számára az igények felmérésére, kielégítésére és fejlesztésére.

A főiskolai hallgatók könyvtárral kapcsolatos igényeinek a belső értékelése több figyelemreméltó eredményt adott. A 4. sz. táblázat adatai is mutatják, hogy a könyvtár állományának, szolgáltatásainak a megítélése hallgatói nézőpontból sem tekinthető „statikus” állapotnak, hiszen az első évfolyamosok közül nagyobb részarány tartja kielégítőnek a könyvtár állományát, mint ahogy az a felsőbb éveseknél adódik. Legkevesebben a III. évfolyamosok közül tartják megfelelőnek a könyvtár állományát és szolgáltatásait.

A főiskolai hallgatók a könyvtár szolgáltatásait — egyébként érthetően — tanulmányi feladataik teljesíthetősége nézőpontjából ítélik meg. Az I. évfolyamosok kevesebb és kisebb tartalmi mélységű feladatokat kapnak, mint a felsőbb évfolyamosok. A könyvtárral kapcsolatos különböző véleményalkotásuk ebből következik. Indokolja ezt az is, hogy a felsőbb évfolyamos hallgatók magasabb szakmai tudásszintje, és bővebb ismeretanyaga eltérő szintű és jellegű rátekintést tesz lehetővé számukra.

4.

A könyvtár állományának, szolgáltatásainak megítélése

A főiskolai hallgatók válaszainak gyakorisági értékei

	Minden területen kielégíti igényeimet	Csak részben elégíti ki igényeimet	Elavultnak tartom
Évfolyam	%	%	%
I.	52	48	—
II.	34	50	16
III.	14,5	72	13,5

Külön is figyelmet érdemel az a tény, hogy a III. évfolyamos hallgatók 72⁰/₀-a csak részben tartja megfelelőnek a könyvtár állományát, szolgáltatásait. Ez összefüggésben van azzal, hogy a végzős évfolyam szakdolgozattal és egyéb feladataikkal kapcsolatban nagymértékben támaszkodniuk kell a könyvtár szolgáltatásaira. Valószínűsíthető az is, hogy a hallgatók „friss” szakmai igényével a könyvtár nem mindig tud lépést tartani. Ezt bizonyítja az, hogy a keresett könyvek közül a III. évfolyamosok 33⁰/₀-a csak igen keveset talál meg. A fennmaradó 67⁰/₀-ának szakkönyvigényét megfelelően ki tudja a könyvtár elégíteni. Az alsóbb évfolyamosoknál csökken az a részarány, melynek a könyvtár a szakkönyvigényét ne tudná kielégíteni (II. évfolyam 20⁰/₀, I. évfolyam 25⁰/₀).

A Főiskolai Kar könyvtárában be nem szerezhető szakkönyvek mennyisége évfolyamonként és témánként változik. Általában néhány darabra tehető a számuk, (tudományos értekezések, kutatóintézeti jelentések, periodikák, gépkatalógusok, gyártmányismertető, konstrukciós elemzések, külföldi szakmai utijelentések stb.). Szélsőértékben — a III. évfolyamosoknál — ez a szám a 20⁰/₀-ot is elérheti. A kar könyvtárában meg nem található szakkönyveket főként más könyvtárakból — könyvtárközi kölcsönrel — (III. évf. 21⁰/₀, II. évf. 23⁰/₀, I. évf. 16⁰/₀) szerzik be. E meghatározó beszerzési forrásokon kívül kis részarányban más „csatornák” is működnek, így pl.: ismeretség, barátok, tanszékek stb.

A könyvtárfejlesztésre vonatkozó javaslatok között legkiemeltebben az új szakkönyvekkel történő fejlesztést jelölték meg. Azt a sajátos felismerést támasztják alá a felmérés adatai, hogy ún. rutinos olvasói szokások viszonylag hamar kialakulnak

a hallgatókban. A kikölcsönzött könyvek egészét legkevesbé a III. évfolyamos hallgatók olvassák el, a legfontosabb információ megszerzésére törekednek. Ezt a szokást, illetve gyakorlatot neveztem én „rutinos” olvasói szokásnak.

Már az első évfolyamosok 43⁰/₀-a sem olvas el minden kikölcsönzött könyvet, csupán a számára szükségesnek ítélt részeket tanulmányozza át. A II. évfolyamosoknál ez a részarány 48⁰/₀-ot, a III. évfolyamosoknál pedig 56⁰/₀-ot tesz.

Nagymértékben függ a könyvtár szolgáltatásainak igénybevétele attól, hogy a kötelező tanulmányi feladatokon kívül, valamely szakmai terület tudományos művelésében tevékenykedik-e a hallgató.

Az alább felsorolt kötelező tanulmányi feladatok megoldásához a hallgatók a könyvtári szolgáltatásokat feltétlenül igénybe veszik:

1. Nyelvoktatás, fordítások
2. Matematika, fizika, szakkönyvek, példatárak
3. Műszaki táblázatok, gyűjtemények, szerkesztési segédletek
4. Politikai tantárgyak évfolyamdolgozatai
5. Szakmai tantárgyakból irodalomkutatási gyakorlat
6. Szakdolgozat (szakirodalmi forrásművek, reprográfiai, referenciák, periodikák fordítások stb.)

A kötelező tanórai feladatokon kívüleső tevékenységek közül a Tudományos Diákköri mozgalmat emlitem elsőként azért, mert jelentős e területnek a könyvtári szolgáltatásokkal szembeni igénye.

A Tudományos Diákköri létszám alakulása évfolyamonként

	I. évf.	II. évf.	III. évf.
A Tudományos Diákköri mozgalomban résztvevők részaránya %	7,0	20	21

A II. és III. évfolyamos hallgatók kapcsolódnak be érdemben a TDK-munkába. Ez érthető, hiszen ők rendelkeznek már azokkal a szakmai ismeretekkel és egyéb tapasztalatokkal, melyek e tevékenységhez szükségesek. Itt meg kell jegyezni, hogy a hároméves képzési időtartam (hat oktatósi félév) nemcsak oktatósi program, események intenzitása, — felsőoktatási intézményekhez hasonlóan — jelentkezik, hanem a felsőfokú tanulmányokhoz tartozó személyiségfejlődési „út” lerövidül, s a fejlődési lépcsőfokok „sűrűsödnek”. Felméréseim szerint a főiskolai hallgatók a tanórán kívüli időszakban 31 féle különböző tevékenységcsoportból választják számukra a leg-

kedvezőbbet (vagy legkedvezőbbeket).

A hallgatók 75%-a részt vesz valamely önként vállalt tevékenység művelésében. 66%-a egyidejűleg legalább két önként vállalt aktivitást folytat. Ezek az adatok is egyértelműsítik a felsorolt hallgatói életritmust. Mindezt azért tartom szükségesnek felvetni, hogy ennek tükrében lehessen értelmezni a főiskolai hallgatók tudományos diákköri tevékenységét. A hallgatók jellemző többsége úgy nyilatkozott, hogy számára különösen érdekelt szakterület szakirodalmát is csak hiányosan képes figyelemmel kísérni. (6. sz. táblázat)

6.

Az érdeklődésre számottartó szakterület szakirodalma (tudományos eredményei) figyelemmel kísérésének módja

Figyelemmel kísérés módja	Évfolyamok		
	I.	II. Gyakoriság %	III.
Teljes mértékben	4,5	19,5	13,0
Hiányosan	80,0	53,8	84,0
Nem tudja követni	15,5	26,7	3,0

A tudományos munka végzéséhez szükséges szakirodalom megnevezésére vonatkozó válaszok tanulságosak: az I. évfolyamosok általános kifejezést: „szakkönyv”-et használnak, a II. évfolyamosok egy-egy szakkönyvcsoportot jelölnek meg

kutatási tevékenységük háttéréül (pl. matematikai könyvek, mezőgazdasági gépek optimalizálása stb.), a III. évfolyamosok pedig már egészen konkrét témaorientált megnevezéseket használnak (pl.: gyártmányismertető, anyaggyártalkodás, pros-

pektusok stb.). A végzősök 50⁰/₀-a érzi hasznos segítségnek a szakfolyóiratokat. Ugyanez az érték a II. évfolyamosoknál 30⁰/₀, az I. évfolyamosoknál pedig 10⁰/₀. Fel kell figyelni arra a tényre is, hogy az I. évfolyamosok 15⁰/₀-a, a II. évesek 10⁰/₀-a, míg a III. évfolyamosok 7⁰/₀-a nem tartja érdemi információnak a szakfolyóiratokat.

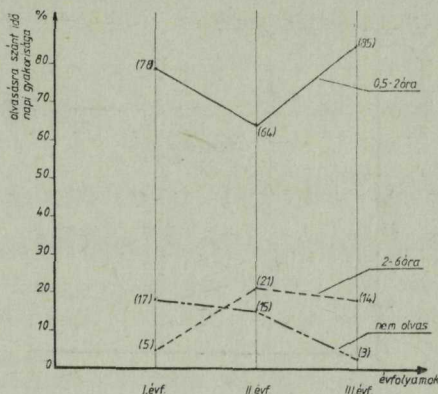
E tény magyarázásához, belső értékeléséhez a tanulók tanulmányi átlageredményeinek vizsgálatát végeztem el, s arra a megállapításra jutottam, hogy a kifejezetten gyenge tanulmányi eredményű és a kimagaslóan jó tanulmányú hallgatók a statisztikában az előzőekben említett 7⁰/₀-os részarányal szerepelnek. A rossz tanulmányi előmenetelűeknek valószínű az információ hiánya idézi elő, hogy a szakfolyóiratok nem adnak érdemi tájékoztatást. A kimagasló tanulmányi eredményűek egy-egy nagyon szűk részletkérdés (sokszor nem ismert új probléma) összefüggéseit szeretnék megismerni, s ezt az átlagos szakfolyóiratok csak esetenként biztosítják.

A hallgatók elsősorban a magyar nyelvű anyagokat tudják hasznosítani, hiszen 3—5⁰/₀-uk képes idegen nyelvű szakirodalom szótár nélküli tanulmányozására.

Az eddigi elemzések is már több területen a könyvtári — nevelő — tájékoztató munkára irányítják a figyelmet. Ugyancsak erre a területre irányoz elő feladatokat az a tény, hogy a könyvtár mikrofilmolvasó berendezését gyakorlatilag nem használják. (Ennek okát nemcsak a hallgatók körében kell kutatni.)

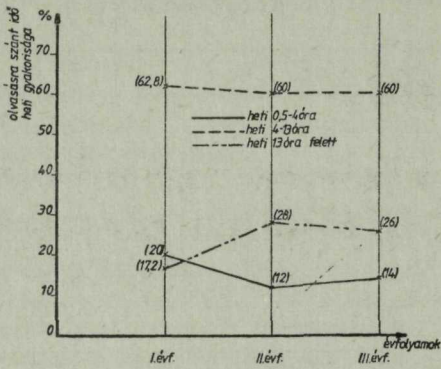
A hallgatók könyvtárral való kapcsolatának elemzése mellett igen lényeges a „mennyit olvas” kérdéskör vizsgálata is. Naponta 0,5—2 óra kö-

3. ábra

zötti időtartamot a főiskolai hallgatók rendszeresen olvasásra fordítanak és viszonylag kedvező azok részaránya is, akik naponta 2—6 órát olvasnak. A főiskolai életmód és a tanulmányok kedvező hatásának tudható be, hogy az I. évfolyam kezdeti 17⁰/₀-ról a végzős évfolyamnál gyakorlatilag megszűnik (3⁰/₀) az a csoport, aki a kötelező jegyzeteken kívül más anyagokat nem olvas. Ez az értelmezés — talán egy kicsit önkényesnek is tűnik — a vizsgálatra és a mezőtúri főiskolai hallgatók populációjára vonatkozik. A KSH (Mit olvasunk? KSH. Budapest, 1965. 2. 7. 1. Statisztikai Időszerű Közlemények. 69. p.) nomenklaturája olvasónak tekint minden olyan egyént, aki a vizsgálat időtartama alatt három hónap alatt legalább egy regényt elolvasott. Ebben az értelemben minden főiskolai hallgatót olvasónak kell tekinteni. A KSH értelmezését alapulvéve a lakosság 38,4⁰/₀-a tekinthető olvasónak (Statisztikai Időszaki Közlemények, 1965.). Ámennyiben az olvasás naptári hetekre bontott gyakoriságát, vagyis a napi olvasási időtartam hetekre vetített kumulált értékét vizsgáljuk, látható, hogy a „nem olvasó” csoport megszűnik. A heti olvasási időtartam sokkal kiegyenlítettebbnek lát-

4. ábra

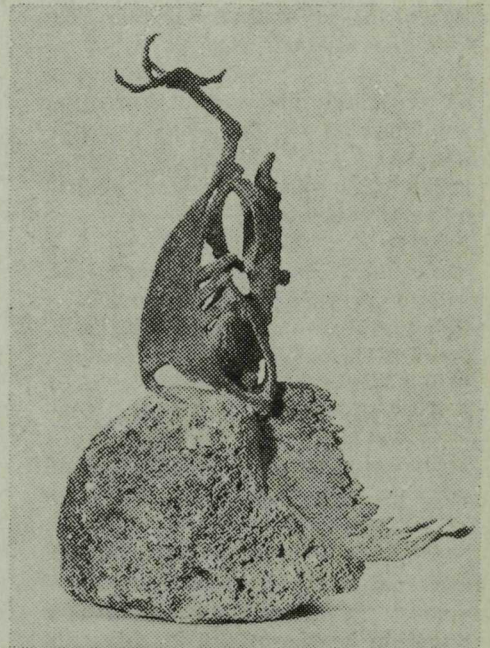
szik, mint amit a napi olvasás gyakorisági értékeinél tapasztaltunk. Az évfolyamok közötti különbségek szinte eltűnnek, ami arra enged következtetni, hogy az olvasás időtar-

tamát a napi oktatási feladatok erősen befolyásolják, de heti átlagban ez már nem érezhető (4. ábra).

Nemcsak a képzési célkitűzés szempontjából meghatározó szakmai források számbavételét végeztem el, hanem a szépirodalmi művek olvasásban betöltött szerepét, valamint egy mű későbbi újraolvasási adaptálásának hatását is vizsgáltam. Tettem ezt azért, hogy a főiskolai hallgatók olvasási tevékenységének egészéről kaphassak képet, még akkor is, ha a Főiskolai Kar könyvtára csak szakkönyvtárként funkcionál.

(Folytatjuk)

DR. SINÓROS—SZABÓ BOTONDNÉ

Papi Lajos: Chemizáció

„Bármit cselekszik az ember,
először gondolatban cselekszi azt.”
(Szent-Györgyi Albert)

Tudomány és orvoslás

Kerekasztal-beszélgetés a Szolnok Megyei Tanács Hetényi Géza Kórház-Rendelőintézete orvosaival

Szerkesztőriporter: Pálréti Ágoston

A tudomány és az orvoslás immár évezredek óta szoros és egyre fejlődő kölcsönhatásban áll egymással. Meghatározottságuk és egymásra utaltságuk mértéke az orvostudomány történelmileg változó szintjében fejeződik ki. Hol tart az orvoslás tudománya, avagy mit jelent a tudomány az orvoslás mindennapi gyakorlata számára egy megyei közkórházban? Alapvetően erre voltam kíváncsi, amikor asztalhoz ültünk a Hetényi kórház orvosaival. A beszélgetés résztvevői: dr. Gergely Mihály, címzetes egyetemi tanár, az általános sebészet osztályvezető főorvosa; dr. Szeghy Gergely, címzetes egyetemi tanár, a szemészet osztályvezető főorvosa; dr. Pintér Sándor, címzetes egyetemi tanár, a gyermek- és ifjúsági osztály vezető főorvosa; dr. Krasznai Géza, címzetes egyetemi docens, a kórbonctan főorvosa; dr. Fügi Sarolta, pszichiáter főorvos; dr. Bényei Magdolna, az infektológiai osztály vezető főorvosa; dr. Karsai Koppány, a neurológiai osztály főorvosa; dr. Galsi Mária, ifjúsági főorvos; dr. Parádi Levente, a serdülő mentálhigiénés részleg vezető főorvosa; dr. Csósz László, főorvos; dr. Lászlóné Szebenyi Erzsébet, pszichológus; és dr. Nemes András, gyermek-ideggyógyász.

* * *

Gergely Mihály: Két éve vezetem a Hetényi kórház tudományos bizottságát, mint elnök. Feladatunk, hogy a tudományos munkát, előadásokat, konferenciákat összehangoljuk, pl. időről időre megyei orvos—gyógyszerész napokat szervezzünk, amelyek a szakmai megmérettetésen, tapasztalatcserén túl társadalmi eseménynek is számítanak, ilyenkor az orvos mintegy kilép a kórház falain kívül. Egy közkórház adottságait tekintve a tudományos munkát számos tényező határoolja be, ezek részben belső tényezők, amelyek az orvos egyéniségéből fakadnak, illetőleg olyan külső tényezők, amelyeket a munkakörülmények határoznak meg. Véleményem szerint az egyik legdöntőbb az egyén tehetsége és ambíciója. Ha ez egy egészséges kifutási vággyal, a hivatásban megszerzendő nagyobb tudásszint elérésére való törekvéssel párosul, akkor lehetőség nyílik arra, hogy munkájával megfelelő szintet, tudományos fokozatot is érjen el. Esetemben ennek első foka a szakvizsga megszerzését követően egy ösztöndíjas aspirantúra volt, amelynek során kandidátusi címet nyertem, majd ezt követően a SZOTE előbb címzetes egyetemi docens, majd címzetes egyetemi tanári címmel illetett, ami nyilvánvalóan ama nem kevés közlemény, előadás, diszsertáció, könyvfejezet hivatalos elismerése, amit évek során megírtam.

Krasznai Géza: Nálunk a tudományos igényesség alapkövetelmény minden munkakörben. Mindenféle értelmiségi tevékenység lényege az innovatív hatás.

Ha a gazdaságból vett szakkifejezést használom, akkor azt lehet mondani, hogy igazán konvertálható terméket éppen az orvos produkál, amikor az egyébként minden más produktív tevékenységre alkalmas embert — egészségesen visszaadja az életnek. Tudományos igényesség nélkül ez nem valósulhat meg. Tekintve, hogy az ismeretek, a tudásanyag körforgása, leépülése és újra felépülése ma jóval gyorsabb, mint korábban bármikor — általában 5—10 évre becsülhetjük, miközben a teljes ismeretanyag kicserélődik — ez azt jelenti, hogy az embernek állandóan a tudomány sarkában és a tudománnyal ötvözötten kell tevékenykednie. Ami osztályunkat illeti: hat külföldi és öt belföldi folyóirat lehetőséget biztosít a kézikönyvek mellett arra, hogy naprakészek lehessünk. Munkánk sajátossága, hogy az információt azonnal adaptáljuk a mikroszkóp melletti munka során. Ennek eredménye megjelenik a betegágy mellett, mert az így készült leletet kapja a gyógyító orvos. Heten vagyunk, mint a gonoszok, ha problematikus diagnosztikai eset van, akkor mindannyiunk véleménye tükröződik a leletben. A tudományos igényesség mellett döntő a szorgalom. Két fiatal munkatársunk kandidál a közeljövőben. Tóth Tibor a vesebetegségek egy sajátos területével, Károlyi Péter pedig a leggyakoribb férfi rosszindulatú daganatos betegséggel, a tüdőrákkal foglalkozik.

Fügi Sarolta: Azt hiszem, hogy nagyon újszerű, legalábbis jelenleg nálunk újonnan talajtfogó szakmát művelek, mert a lélekgyógyászat nem tekint nagy gyakorlatra. Múltra igen, de kevés felhasználásra az elmúlt évtizedekben. Személy szerint olyan helyzetbe kerültem ebben a megyei kórházban, hogy szakmát kellett alapítanunk.

Riporter: Ez egy évtizede történt, tehát tíz év munkája Szolnokon, hogy lélekgyógyászatról beszélhetünk.

Fügi Sarolta: Ráadásul egy olyan betegségcsoportról van szó, amelyik exponenciálisan nő. Tehát az ellátást megszervezvéen nagyon hamar kiderült, hogy az ellátandó betegek száma sokszorosára nő évről évre. Ha csak 3—4 olyan problémacsoportot említek, mint az öngyilkosság, a neurózis, az alkoholbetegség, egyáltalán az emberek rossz lelki közérzete, akkor azt gondolom, hogy ez világosan kitapintható. Egy szemléletváltást kellett elfogadtatnunk, miszerint a betegség nem egyenlő az egészség hiányával, hanem ennél több. Az alkoholológiai problémák jó része óriási számokat jelent, ezt az egészségügy sem tudja fölállalni, egy szakma még úgyse. Tehát partnerséget kellett keresni az egészségügyön belül is. A tudományos biztonság és ismeretek adtak arra bátorságot, hogy megteremthettük a nyílt osztályt, a hozzám sokkal közelebb álló nyitott rendszerű pszichiátriát. Úgy gondolom, hogy ha az embert mennél inkább partnernek fogadják el a gyógyításban, mennél inkább engedik kontrollálni saját sorsát, mennél inkább tagja a gyógyításnak és így nem veszélyes sem a környezetére, sem önmagára. A partnerkeresésben — ez egyébként a kórház egyfajta minősítése is — a főigazgató engedélyével a belfertőző osztály főorvosával, Bényei doktornővel munkaszerződést és ennek gyümölcseként olyan új ellátási típust tudtunk kialakítani, ami az országban elsőként jött létre. Büszkén mondom, hogy most volt egy nemzetközi kongresszus, ahol erről a szervezési struktúráról nagy elismeréssel szóltak.

Bényei Magdolna: 23 éve dolgozom a kórházban, így megéltem az infektológia teljes átalakulását. Úgy kezdtem, hogy ez itt egy ragályos, fertőző betegségeket ápoló egység volt, ahol szigorúan elkülönítve feküdtek a betegek. Ez teljesen megszűnt, hála az orvostudománynak. Jelenleg már egy nyitott osztá-

lyom van, ahol kórokozók által okozott betegségekkel foglalkozunk. Ennek kapcsán kerültünk közel a hepatológiához, azaz a májbetegségekhez, és a májbetegségeken keresztül jutottunk el az alkoholológiához. Így lettem én Fügi főorvosnővel társulásban egy alkoholgondozó társasorvos, a hepatológiai—toxikológiai gondozó néven közismert új részlegben, ahol májbetegeket, valamint alkoholbetegeket látunk el pszichológiai és belgyógyászati szempontból.

Riporter: Hogyan jelennek meg a neurológia, a szervi idegbetegségek gyógyászatában a korszerű tudományosság eredményei?

Karsai Koppány: Két kérdés foglalkoztat különösen bennünket, az egyik a fájdalombetegségek, a másik pedig az ún. agyi érbetegségek ellátásának modern megszervezése. Én úgy gondolom, hogy időszerű lesz és mi talán megérjük, hogy a Szolnok megyei kórházban is kialakuljon egy ún. fájdalomambulancia, erre nagyon sok érdeklődő és szorgalmas orvoskolléga készül. Magyarországon a statisztikai felmérések szerint évente 20—25 ezer új beteg kerül az egészségügyi ellátás kereteibe agyi érbetegségek következtében, ebből Szolnok megyére számítva, ez évente 800—1200 beteget jelenthet. Ellátásukra, gyógyításukra mielőbb fel kell készülnünk.

Riporter: Rövid néhány év alatt teljesen újjászerveződött, több profilú, komplett bel-, ideggyógyászati, sebészeti, mentálhigiénés gyermek- és ifjúsági ellátó szolgálattá nőtte ki magát — Pintér Sándor professzor irányításával — a Hetényi kórház egykori szűkös kis gyermekosztálya. A gyermek- és serdülőkorszály egyre összetettebb problémává vált az egészségügy számára. Mi rejlik ennek hátterében és milyen választ képes adni mindegyik a ma orvos? Előbb azonban néhány részlet az osztályon kezelt „törött otthon”-ok (brocken home — ahogy a nemzetközi szakirodalom használja) sérültjeinek vallomásaiból: „Fáj nekünk, hogy elment tőlünk egy srác, meghalt emiatt, dehát szipózás közben fel se vesszük az egészséget. Azért szipózunk, hogy a külvilágtól el legyünk arra a kis időre zárva. Ha tisztelnének bennünket, legalább úgy, mint embert, akkor nem csinálnánk az egészséget. Egy idő után már úgy érzem, hogy csak azért csinálom, hogy elmenjek örökre. — Lementünk a hid alá szipózni, sok betonlap van egymás mellett és ott le szoktunk ülni „tv-t nézni”, erősen rá-nézünk a betonlapra, beképzelnék valamit, aztán nézzük a tv-t. Volt olyan, amikor végignéztem egy szülészetet, hogy jön ki a gyerek... — Apám nyugdíjas, leszázalékolt, édesanyám meg segédmunkás. Közöttünk ritka az olyan srác, akinek tudnánk a családi körülményeit. Mondjuk olyan, hogy el-megy otthonról, arról tudok. Valami kényszeríti, hogy elmenjen otthonról. Én is voltam már sokszor így, veszekedtünk, felkaptam a vizet és elszaladtam otthonról. — Részbe azért nem szeretem magamat, mert tudom magamról, hogy ostobaságot csinálok mindig, akármit csinálok, mindig ostobaság...”

Parádi Levente: Vannak sajátos serdülőkori betegségek, pszichiátriai kór-képek is, amelyek nem vonatkoztathatók el a társadalmi problémáktól, a tár-sadalomban megmutatózó negatív jelenségektől. Pl. a felnőttkori alkoholiz-mus átterjedése egyre fiatalabb korosztályokba meglehetősen riasztó jel. Az osztályon megfigyeltük, hogy egyre fiatalabb korosztályok fogyasztanak egy-re nagyobb mennyiségű és egyre rendszeresebben tömény italokat.

Riporter: És egyéb narkotizáló szereket...

Parádi Levente: Nem is akartam kihagyni a sorból. Szolnok megyében pl. csak a szerves oldószerek inhalációja miatt az ún. szipós fiatalok száma több mint kétszáz. Korábban osztályunkon is kezeltünk ilyeneket nagyobb számban. Most az az elképzelésünk, hogy számítani kell és lehet a fiatalok betegségeibe-

látására. Tehát ha ő magát betegnek érzi, meg akar szabadulni ettől a káros szenvedélyétől, s ha érzünk a személyiségében olyan erőket, amelyekkel ezt a káros szenvedélyt valóban le lehet győzni, akkor vállaljuk föl a kezelését. Tapasztalataink szerint az ilyen belső motivációval megerősített kezelés nyomán több mint ötven százalékos eredményességgel számolhatunk.

Riporter: A gyermek- és serdülőkellátásban meglehetősen rugalmas és jó szervezet alakult ki a Hetényi kórházban. Az önálló osztály magas színvonalon végzi munkáját. Ezt és kezdeményező készségüket bizonyítja a többi között az is, hogy az elmúlt év őszén egy országos konferenciát hívtak Szolnokra a serdülőkellátás kérdéseiről és a közeljövő feladatairól.

Pintér Sándor: Egyre több olyan serdülővel találkozunk, akinek a problémái megoldatlanok. A serdülőkellátás három részből áll: fekvőbetegek kezelése belgyógyászati és mentálhigiénés részlegeinken, konzultációs rendelések és a harmadik frontvonal, az ifjúságorvosok hálózata. Ez a három öleli fel a szűrést, a gyógyítást és a gondozást.

Csász László: A serdülőkort ún. természetes krízisnek tekinti a szakirodalom. Ebben az időszakban a személyiség sokkal sérülékenyebb, mint korábban. Ellátásuk terén az egyén és a család felelősségét is hangsúlyozni kell, mert az orvos, a pszichiáter csak konzultatív ember lehet ebben, egy tanácsadó, segítő, aki önmaga, a már emlegetett partnerség nélkül nem képes eredményre jutni.

Riporter: Tudom azt, hogy Pintér professzorral együtt egy megyei felmérést készítették, ami arra vonatkozott, hogy kikkel hol is van gond?

Nemes András: Felméréseink és statisztikai adataink alapján Szolnok megyében több mint 15 000 az idegrendszeri, lelki problémák miatt veszélyeztetett, érzelmileg sérült, értelmileg, mozgás-fejlődésben károsodott, kisiklás útján lévő gyermek. Mindezek riasztó, figyelmeztető tények voltak számunkra.

Riporter: Föltételezem, hogy naiv ábránd az, hogy mind a 15 000 gyermek kórházba kerülhet és rövid néhány héten, hónapon belül meggyógyulhat.

Nemes András: Mint gyermekideggyógyásznak meggyőződésem, hogy e súlyos és nehéz probléma kulcskérdése a megelőzés. Tehát a serdülőkori előtti korosztály korszerű pszichológiai, ideg- és elmeellátása. Jólismert tény, hogy a nehéz serdülést, a serdülőkori válságot, sőt a felnőtt korra is kiható, gyakran az egész életvezetést meghatározó lelki sérüléseket rendszerint azok a gyermekek élik át, akik ezeket a megrázkódtatásokat már a serdülőkori előtt szerezték. Tehát nekünk az a feladatunk, hogy a lelki problémák kialakulásánál, bölcsőjénél próbáljuk a helyes korrekciót megvalósítani.

Riporter: Mi a garancia arra, hogy időben észreveszik kivel milyen gond van? Hogyan működik az iskolaorvosi jelzőszolgálat?

Galsi Mária: Az iskolákban, a középfokú oktatási intézményekben végzzük feladatainkat. A pedagógusok és az ifjúsági felelősök jelzik nekünk a bajt, az elváltozásokat. Egyelőre ez a szolgálat Szolnokra terjed ki, de az a tervünk, hogy a megyében mindenütt bevezessük. Nagyon fontos, hogy a szűrés, a beteg kiemelése időben történjék.

Riporter: Melyek a serdülőkori legtipikusabb betegségei? Utalnék arra, hogy új helyzet van, a modernizációs korszak, a fejlett ipari társadalom, a gyorsuló idő stb. címkével jelzett társadalmi, technikai változások nem hagyják érintetlenül a tizenéves ifjúságot sem.

Pintér Sándor: A leggyakoribb belgyógyászati esetek: vese- és szívbetegségek, magas vérnyomás, elhízás, hormonális panaszok, nőgyógyászati problémák, érzék- és mozgásszervi elváltozások (látászavarok, tartási rendellenességek, lúdtalp stb.).

Parádi Levente: Fekvőbetegosztályunk mentálhigiénés részlegén olyan betegeket gyógyítunk, akiknek valamilyen reaktív kórképe van. Legtöbbször ezek depresszív színezetű reakciók, de vannak másfajta pszichotikus reakciók is. Nagyon gyakori azonban az öngyilkosok megfordulása osztályunkon.

Lászlóné Szebenyi Erzsébet: Én elsősorban a pszichoszomatikus kórképekkel találkozom, vagyis azzal, amikor különböző lelki problémák a test nyelvén szólalnak meg. Pl. a gyermekbelgyógyászatban magas vérnyomás miatt feködt bent egy tizenhatéves fiú, aki egyébként atlétizált. Magas vérnyomását az osztályon nem sikerült regisztrálni, az eredmények negatívak voltak. Így felmerült: nincs-e a háttérben valamilyen lelki probléma? Kiderült, hogy egy még nem széthullott családról van szó, ahol a szülő felek között áll fenn konfliktus. Ezt az apa pluszmunkával kompenzálja, az anya viszont alkoholizmusba menekül. A 16 éves fiú az apa szerepébe lépve próbálta anyaféltés címén a harcot felvenni. Beszélgetéseink során feltártuk számára, hol a helye a családban, mit tehet a „törött otthon” keretei között. Itt megint felmerült a komplex családterápia lehetősége, azonban a szülők ezt mereven elutasították, a pszichológusról minősíthetetlen véleményük volt. A fiú viszont felvállalta azt a családjával szemben, hogy eljár hozzám és őt megtámogatva eljutottunk oda, hogy panaszmentes.

Pintér Sándor: Nemrégiben készítettünk egy felmérést a serdülő lányok között a fogamzásgátlók szedéséről és egészen riasztó képet kaptunk.

Galsi Mária: A 16—17 éves korosztályt néztük egyéni elbeszélgetés alapján és 70%-os eredményt kaptunk, tehát tízből heten fogamzásgátlót szednek. Fiatalkorban ez még nagyon nagyon káros. Egyénenként kellett felvilágosítani őket, hogy ezt nem lehet még alkalmazni. Ez is egy olyan jelenség, amivel nem csak nekünk kell foglalkozni, hanem a szülőknek, pedagógusoknak is, mert később jelentkezhettek a káros következmények.

Riporter: Más országok példái arra utalnak, hogy itt egy társadalmi rásegítés is szükséges lenne.

Pintér Sándor: Amiket mi a serdülőknél észlelünk, azok voltaképpen tünetek. Valamilyen negatív jellegű háttérnek a másodlagos jellemzői. Mindenképpen el kell jutnunk a komplex családterápiához és a társadalmi erők mozgósításához.

Riporter: Úgy vélem elegendő konkrét példán keresztül mutattuk be a tudományos igényű orvoslás esélyeit és eredményeit. Milyen érzéssel hallgatta kollégáit Szeghy Gergely, aki nem csak a Hetényi kórház egyik legtapasztaltabb kutatóorvosa, hanem a megyei tanács mellett működő tudománypolitikai munkaközösség társelnöke is?

Szeghy Gergely: Jó érzéssel hallgattam őket, mert hosszú ideje, 1964 óta vagyok a kórházban. Egyrészt akkor megismertem az intézményt, azóta látom a fejlődést, e mögött ott van kollégáim, az egészségügyi dolgozók áldozatos munkája, de más oldalról ránk nehezednek a gondok, az aggályok, a lelkiismeretünk, a betegek gyógyításával kapcsolatos munka sokrétűsége és nehézsége. Tudjuk, hogy a lakosság mit vár tőlünk, igyekszünk ennek eleget tenni, igyekszünk a tudásunkat gyarapítani, az orvoslás megalapozottságát és biztonságát növelni, még akkor is, ha a műszaki-technikai feltételek nem a legoptimálisabbak, sőt ebben bizonyos különbségek vannak osztályok között. Összességében mégis úgy vélem, hogy a fejlődés töretlen és nagymérvű, ha 1987-et összehasonlítom 1964-gyel.

Kora-népvándorláskori telep- kutatások a Közép-Tisza-vidéken

(1952–1986)

Az utóbbi esztendőekben igen jelentős előrelépés történt az alföldi kora-népvándorláskori településrégészet terén, ennek eredményeként terepbejárások, szondázó és leletmentő föltárások nyomán ma már lelőhelyek, házak, egyéb objektumok, valamint tárgyi leletegyüttesek egész sora áll a kutatás rendelkezésére. (1. kép)

Gepida telepátások (•) és terepbejárt területek (////) hasonló leletekkel a Közép-Tisza-vidéken (1952–1986)

Alamannorum) és a bajuvaroknál (Lex Baiuvariorum), amelyekben a merovingkorra vonatkozóan a régészeti leletekkel összevethető különböző építményekről is szó esik. A bizánci filológia két helyről tud, ahol alföldi kora-népvándorláskori településekre való utalás található. Priscus rhetor (V. század. „Fragmenta in excerptis de legationibus servata”), mint az Attila hun uralkodóhoz tartó bizánci követség tagja említést tesz Alsó-Tisza-vidéki falvakról, ahol az emberek (szarmaták vagy gepidák) falvakban laktak. Ez az adat a 448-as esztendőre vonatkozik. Gepida településekről hallunk az 599-es esztendőből, tehát már a kora-avarkorból, egy avar–bizánci háború Alsó-Tisza-vidéki eseményeinek leírásánál. Theophylactus Simocatta (VII. század. „Historiae”) történetírónál szerepel ez, a khóron kifejezést azonban többféleképpen interpretálják a filológusok (falu, körzet).

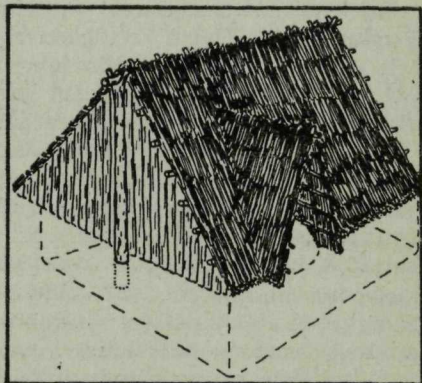
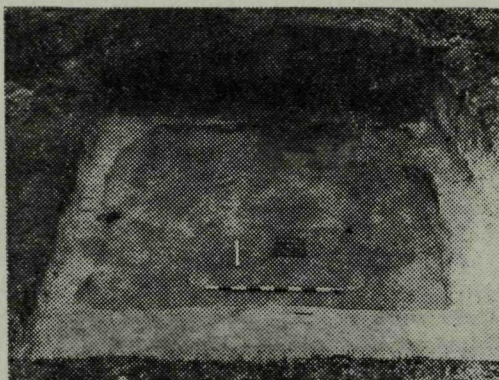
Egyedüli történeti forráscsoport ez a germán kor településmódjának, építményeinek, összességében a korabeli mindennapi életnek a megismeréséhez. Amíg ugyanis a megelőző korszak, a római kor világának épületeiről (pl. a nyugat-germán törzsek-nél és a szarmatáknál) Plinius (I. század. „Historia naturalis”), Ammianus Marcellinus (IV. század. „Res gestae” római auctorok megjegyzései és a Traianus-oszlop ábrázolásai tájékoztatnak valamilyest, addig az V–VI. századi Kárpát-medencére alig van ilyen adat. A korszak írásos emlékei, elsősorban a bizánci krónikák, így pl. Procopius (VI. század. „De bello gothico”), továbbá Iordanes (VI. század. „De origo actibusque getarum”) és más kútfők természetesen a köztörténet, a politikai élet eseményeit jegyezték le. A gepidáknál még olyan törzsi joggyűjteményekre, törvénykönyvekre (Volksrecht) sem támaszkodhat a kutatás, mint pl. a frankoknál (Lex Salica) az alamannoknál (Lex

A nyugat-európai merovingkori falukutatás jó fél évszázaddal ezelőtt, az 1920—1930-as években indult az angolszászok és a frankok egykori országában, majd az 1950—1970-es évtizedekben alamann, bajuvar, szász, friz, langobard és thüring földön települések egész sora került napvilágra a mind rendszere-sebbé váló ásatások nyomán. A leletek fényt vetnek a telepépítményekre (Grubenhäuser, ebenerdige Pfostenbau), a lakó- és gazdasági épületekre, a falvakra (Dorf), a tanyacsoportokra (Weiler) és a tanyákra (Einzelhof, Einzelgehöft), ill. más értelmezésben a különálló tanyákra (Einzelsiedlung) és a csoportos településekre (Gruppensiedlung). A Gepida Királyság területén először Erdélyben végeztek nagyobb méretű föltárásokat (Malomfalva—Moresti, Maroscsapó—Cipau, Baráthely—Bratei), valamivel később Magyarországon, a Tisza—Körösök vidéki térségben is kezdetét vette az V—VI. századi települések kutatása (Tiszafüred, Battonya, Eperjes, Szarvas, Biharkeresztes). Az első korai népvándorláskori (V. századi) germán házat Párducz Mihály tárta föl Mohács mellett az 1940-es évek végén.

A közép-Tisza-vidéki gepida telepkutatás kezdete az 1950-es esztendőök elejére, 1952 nyarára és 1953 őszére tehető, amikor is Kalicz Nándor két alkalommal régészeti terepbejárást végzett a Tiszazugban. Ennek során kora-népvándorláskori szálláshelyeket is lelt, így pl. Tiszainoka és Tizsakürt határában, pecsételt és fésült díszítésű cserepekkel. A két telepet 1986 tavaszán és őszén sikerült ismét megtalálnunk, s az előbbinél a kiterjedést pontosan meghatároztunk. Az első ház (részlet) Kengyel mellett (Csöbörérrpart) került föltárássra 1959 őszén, Csalog Zsolt szondázó-leletmentő ásatása alkalmával, igen pregnáns kerámiával és fémelelletel, egy díszített bronz tűvel. Ugyan ő négy esztendővel később, 1963 nyarán Tizsaszőlös határában, a község és Tizsafüred között (Csontospart III) hasonlóan szondázással már három gepida házat ásott ki, gazdag emlékanyaggal. A leletek a településmódra is nyújtanak bizonyos információkat. Az 1960-as évek végén, 1969-ben Tizsafürednél (Külsőfokpart) Bóna István és Stanczik Ilona tárt föl egy teleprészletet házakkal és gazdasági építményekkel. Lényegében ez volt az első V—VI. századi telepásatás a Tisza-vidéken, mivel a korábbi, kengyeli és tizsaszőlösi emlékanyag az akkoriban még alig ismert gepida (telep) kerámia miatt római kori, közelebbről meg nem határozott népvándorláskori vagy Árpád-kori leletként került a Damjanich Múzeum leltárkönyveibe és a Régészeti Füzetekben ill. az Archaeologiai Értesítőben megjelenő éves beszámolók, híradások közé. Ezzel kapcsolatban szükséges megjegyezni, hogy abban az időben egyedül a jellegzetes, sírkövek is ismert pecsételt és besimitott edénytöredékek esetében volt egyértelmű a korhatározás (szórványként, tehát nem zárt leletegyüttesben Kengyelen és Tizsaszőlösön is előfordult). Az 1970-es évek végén indult és még tartó MRT-terepbejárások szálláshelyek sorozatát lokalizálták Csépa, Tizsasas, Tizsaug, Szelevény, Öcsöd és Kunszentmárton térségében, néhány esetben díszkerámiával. Rendkívül fontos leletek kerültek a Damjanich Múzeumba Törökszentmiklósról Kovács Gyöngyi révén 1982 őszén, egy, a korábbi években talált VI. századi, a klasszikus pecsételt kerámia alapján közelebbről az 550—560-as esztendőkre tehető fazekemence anyaga. 1983—1984-ben az MRT-munkálatokkal párhuzamosan Kengyel és Rákóczifalva határából is térképre kerültek az V—VI. századi települések, összesen tíz lelőhely. Az első nagyobb gepida teleprészletet 1984—1985-ben, három kampányban Tizsafüred mellett, az ún. örvényi morotva partján leletmentette a Damjanich Múzeum és az ELTE BTK Régészeti Tanszék (Laszlovszky József). A fölszínre került tíz ház, három verem és egy szabad-

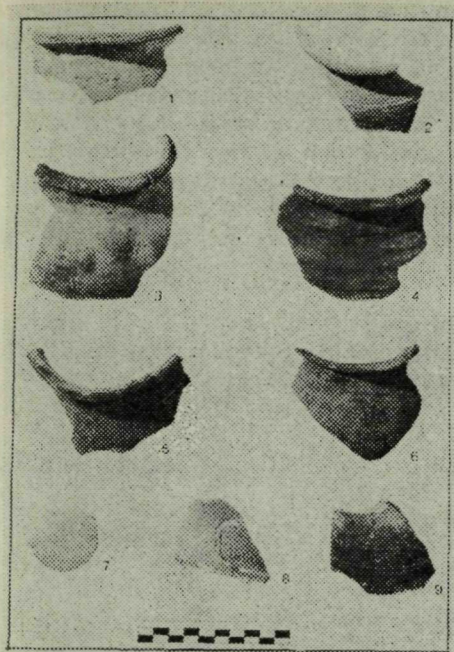
téri tűzhely ill. kemence(?), egy kb. 250 m hosszú területsávon magányosan vagy tömbökbe rendeződve helyezkedett el, reprezentálva ezzel a korszak egyik településmódját, a tanyacsoportos formát, ill. a csoportos települést. A legújabb gepida telepleletek 1986 augusztus—szeptemberében jutottak múzeumba a Szolnok és Zagyvarékas között húzódó Zagyva-partról, ugyancsak leletmentéssel. Ennek az emlékanyagnak az értékelése azonban csak a leletek restaurálása és az ásatási térképek elkészülte után lehetséges.

Még a zagyva-parti munkák kezdete előtt, júniusban a Tiszazugban, Szelevény határában végeztünk szondázást egy kora-népvándorláskori lelőhelyen. Ennek előzménye az volt, hogy tavasszal, az MRT-terepbejárások alkalmával egy kisebb ártéri szigeten (Szelevény 37. sz. lelőhely), az azon átvezető földút mentén kemence maradványára figyeltünk fel. Leletmentésére nem sokkal később sort is kerítettünk. A szabadtéri kemence a kevés, de jól keltezhető cserép alapján Árpád-korinak bizonyult. Mivel közvetlen közelében egy régebbi, kisebb földmunka nyoma látszott, ahol edénytöredékek is voltak, kutatóárokmal megvizsgáltuk a területet. Rögtön az első ásónnyommal egy földbe mélyített ház sarka tűnt elő, amelyet ún. rábontással tártunk föl, úgyhogy az pontosan szelvényünk közepére esett. Kerámiája tipikus gepida volt. A szondázó-leletmentő munka folytatását határoztuk el és több kutatóárokmal, valamint a földút partfalának átvizsgálásával még két házra, egy gödörre és néhány más telepjelenségre bukkantunk, óskori leleteken kívül. A házak környékén, egy kb. 30 m-es körzetben nem találtunk kora-népvándorláskori telepnyomot, így az „eredménytelenség”-ből, a negatívumokból arra lehet következtetni, hogy a mintegy 100x50 m nagyságú, ovális ártéri szigetecske dél-nyugati részén, az egymástól néhány m-re lévő kunyhók alapján olyan telepet sikerült lokalizálni, mint amilyenre a Tiszafüred—Morotva-parti emlékanyagnál már utaltunk. 1986 őszén ismét terepbejárást végeztünk a lelőhelyen, amely azonban eddigi ismereteinket alig bővítette. Az igen szórványos kerámia a föltárt házcsoporttól észak-keletre, 40—50 m-re, a földút túlsó oldalán jelezhet egy másik települési egységet, erre csak további ásatás adhat választ. Leelőhelyünk közelében, 500—1000 m-es körzetben az MRT-terepbejárások és a már említett lelőhely-pontosítás két gepida lakóhelyet hozott. Ezek is kisebb telepek, az egyik magasparton, a másik pedig egy felszigetszerű magaslaton húzódik.

Az első feltárt szelevényi ház fényképe és a kunyhó rekonstrukciós rajza

Kerámialeletek a szelevényi ásatásból

A szelevényi föltárás tárgyi emlék- anyaga (2. kép) a VI. században általá- nosan használt edények típusait, for- máit reprezentálja. A kerámia gyors- korongolt, szürke, szemcsés anyagú konyhai alkalmatosságokból, fazekakból és füles korsokból áll. Egy részüket fé- sült vízszintes és hullámvonal kötegek- kel díszítették, külön említésre méltó egy edény, amelyet a gepida fazekas a peremen is ékített. Elenyésző a dur- vább, kézzel formált fazék, s hiányzik a jó minőségű, gondos kidolgozású, be- simított vagy pecsételt díszkerámia. A leletanyagot vas tárgyak, orsógomb, fe- rőző, szövőszéknehezékek, malomkö- vek egészítik ki az állatcsont mellett. (A malomkövekkel, közelebbről a Ti- szafüred környékiekkel, a könyersanyag beszerzésével és magával a szerkezettel részletesebben foglalkozunk a Múzeumi Levelek egy következő füzetébe szánt dolgozatunkban, „Megjegyzések egy Tisza-menti gepida településről” cím- mel.)

A mellékelt illusztrációk az első sze- levényi korai népvándorláskori ház föltárásának dokumentálását, az ebből ké- szült rekonsrukciót és annak néprajzi párhuzamát mutatják be, szemléltetve ezzel egy régészeti jelenség történeti-ethnographiai értelmezését. A ház elszíne- ződött, laza, hamus, faszenes föltjának kirajzolódása és kiásása után először fényképfölvételek készültek róla, majd 1:20 arányú kicsinyítésben milliméter- papírra vettük. Az alaprajzhoz általában két metszetrajz is tartozik, amely a telepjelenség földbe mélyedő részét szemlélteti oly módon, hogy lehetőleg minél több, a padlóba süllyedő oszlophelyet, karóhelyet, stb. föltüntessen. A tájolás, az északi irány jelölése fontos úgy a ház elhelyezkedése, mint a tetőszerkezet szempontjából. A helyszíni adatgyűjtést, adatfölvételt már íróasztal melletti munka követi. A pauszpapírra történt átrajzolást, lényegében a publikációra való előkészítést követően lehet éréklni, értelmezni a leletet. A kunyhó hely- reállításához az ethnographiai szakirodalom XIX—XX. századi adatait és re- cens néprajzi megfigyeléseket használtunk föl. Erre támaszkodva szerkesztet- tük meg a ház egykori képeinek rajzát. (3—4. kép)

A gepida településterületen föltárt, különböző méretű lakó- és gazdasági építményeket a tetőszerkezet jellege (oszlophelyek elhelyezkedése) és részben a forma alapján közel tíz csoportba sorolhatjuk, ezek egyikét képviseli a sze- levényi is. Az épületek lényegében két részből álltak, egy földbe ásott, négy- szögletes, 3x3 m nagyságú gödörből és az efölé boruló könnyűszerkezetű tető- ből. A szelevényi kunyhónál a szokásos két oszlopos, ágashely-szelemenés nyereg- tető mutatható ki, habár hiányzik az egyik ágashely. Nem ritka jelenség ez, arra utal, hogy azt nem a házon belül, hanem valamilyen okból a külső járó- szintbe ásták be, s így nyoma sem igen maradhatott. Általános, hogy az ágas-

fákat összekötő oromgerenda (szelemen) iránya nyugat-keleti. A kétsíkú nyeregtető szarufákból (ragfa, horogfa), az ezeket vízszintesen áthidaló ágakból és az erre boruló héjazatból, nádból, szalmából állt. A szabadon maradt, háromszögletű oromrészeket paliszáddal vagy tapasztott sövényvel, paticsfallal zárták le. A házbelsőre egy karóhelyen kívül semmi más nem utal. Leletünk esetében, de általánosságban is, habár nem kizárólagosan, az figyelhető meg, hogy a bejáratot a déli, napsütötte, hosszanti oldalon helyezték el, talán ollóágasos ill. szarufás gádor (eresz, tornác) formájában. Így elevenedik meg előttünk egy VI. századi gepida kunyhó hajdani képe, amelyet lakó- és gazdasági épületként egyaránt használhattak.

Természetesen további kutatások szükségesek még ahhoz, hogy teljesebb, szélesebb körű ismereteink legyenek a térség gepida településeiről, az V—VI. században itt hazát lelt keleti germán törzs falvainak életéről.

CSEH JÁNOS

Irodalom:

- Balassa M. Iván: Az ágasfás-szelemenés tetőszerkezet a magyar népi építészetben. *Ethnographia*, LXXXVIII. (1977.) I. 329—364. o.
- Bóna István: A középkor hajnala (A gepidák és a langobardok a Kárpát-medencében). Hereditás. Budapest, 1974.
- Dám László: Építkezés. Magyar néprajz I. Budapest, 1980.
- Dixon, Philip: Britek, frankok, vikingek. A múlt születése. Budapest, 1985.
- Donat, Peter: Haus, Hof und Dorf in Mitteleuropa vom 7. bis 12. Jahrhundert (Archäologische Beiträge zur Entwicklung und Struktur der bäuerlichen Siedlung). Schriften zur Ur- und Frühgeschichte, 33. Berlin, 1980.
- Horedt, Kurt: Moresti (Grabungen in einer vor- und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen). Bukarest, 1979.
- Kalicz Nándor: Tiszazug őskori települései. Régészeti Füzetek, 8. Budapest, 1957.
- Nagy Margit: Az i. sz. I.—i. sz. VI. század. Hódmezővásárhely története. A legrégebbi időktől a polgári forradalomig. Szerk.: Szigeti
- János. Hódmezővásárhely, 1984. 189—228. o.
- Schlette, Friedrich: Germanen zwischen Thorsberg und Ravenna (Kulturgeschichte der Germanen bis zum Ausgang der Völkerwanderung). Leipzig—Jena—Berlin, 1980.
- Tóth Ágnes, Bálintné: Gepida telepek az Alföldön. I—II. Doktori Értekezés (ELTE BTK). Budapest, 1983.

A nevek visszavezetnek a múltba

(Szolnok megye földrajzi nevei — I. kötet)

Emberöltökön át ismert halmok, vízerek, dülők esnek áldozatul napjainkban a mezőgazdasági termelésnek. Több száz hektáros táblákat alakítanak ki, amelyek egymástól is alig különböznek. Az egykor jellemző térszíni formákkal, földdé lett tanyákkal együtt pedig feledésbe merülnek azok nevei is.

Jászfelsőszentgyörgy határában a kedvezőbb talajművelés érdekében nemrégiben felszántották a Hajtai utat. Azóta csak „té huszonegyes” táblának nevezik azt a környéket, eligazításkor a traktorosnak, gépkocsivezetőnek nem szükséges pontosabb magyarázat. A T—21-gyel jelzett 21-es táblának a Jászberényi Zagyvamenti Tsz-ben ez a neve. Ez a jelölés szerepel a térképen, így tartják számon a földhivatalban, a megyei tanácsnál, az Állami Biztosító jegyzőkönyvében ugyancsak így azonosítják a jégverés helyét. Bár a táblásítás már korábban megtörtént, de a „Hajtai út menti föld” elnevezés egészen mostanáig tartotta magát. Egy ideig még az emlékekben tovább él, de ott se sokáig, mert azon túl, hogy a helymeghatározás alapja, az út megszűnt, hosszú is volt. Mondhatnánk nem kár érte, hiszen mennyivel egyszerűbb a T—21, és mégis, a korábbi név legalább utalt egy hajdani mocsárvilágra.

Természetesen ennél jóval patinásabb földrajzi nevek létjogosultsága is veszélybe került az utóbbi néhány évtizedben. A mezőgazdaság átszervezése, de méginkább a komplex melioráció szinte teljes egészében átrajzolta a határtérképeket. Nem is egyszerűen egy régi állapot megváltozásáról van szó, hanem a nevekben megőrzött évszázadokra visszanyúló népi emlékek eltörléséről. Több tíz nevet egyetlen szám helyettesít, ami kétségkívül megkönnyíti az azonosítást a termelés, ellenőrzés különböző területein, de nem utal gazdálkodási szokásokra, termőképességre, nevezetes eseményre és a földjével együtt élő parasztember megfigyeléseire, észjárására.

A földrajzi nevek gyűjtése országszerte a honismereti mozgalom fellendülésével egyidőben a hatvanas évek elején kezdődött. Szolnok megyében a Damjanich Múzeum által meghirdetett pályázatok adtak ennek lendületet, amelyekre honismereti szakkörök, tanáraik irányításával középiskolás diákok és egyéni gyűjtők küldték be munkáikat. A lelkesedés legtöbb esetben nem nélkülözte a szakmai felkészültséget sem, az átfogó, tudományos anyaggyűjtés azonban mégis a Jászberényi Tanítóképző Főiskola bekapcsolódásától számítható. A Megyei Múzeumok Szervezete és a főiskola 1976-ban kötött együttműködési megállapodást és akkor az egész megyére vonatkozó programot fogalmaztak meg. A munka a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének segítségével a következő évben kezdődött és tavaly végre megjelent Szolnok megye földrajzi neveinek első kötete.

A volt jászberényi járás után (melyből az akkori állapot szerint hiányzik Jászladány) a főiskola 1989-re fejezi be az egykori kunszentmártoni járás földrajzi neveinek gyűjtését. Ezzel párhuzamosan a megye más területein is jól

halad a munka, összességében azonban a teljes névanyag feltérképezése legalább még egy évtizedet igénybe vesz. Az országban elsőként 1964-ben megjelent Zala megyei gyűjteményt tehát mintegy 30 évvel követi majd csak Szolnok megye. A Dunántúl nagy részén már befejeződött a gyűjtés és a szakemberek úgy számolnak, hogy az egész országban az ezredforduló körül — Nyugat-Európától több, mint 100 évvel elmaradva — ér véget ez a korszakos munka.

A földrajzi nevek gyűjtése más országok példáján a múlt század második felében nálunk is megkezdődött és Pesty Frigyes történettudós kezdeményezésére a hiányosságai ellenére értékes anyag gyűlt össze. Annak kiegészítésére, tökéletesítésére történt későbbi javaslatok mindaddig eredménytelenek maradtak, amíg a honismereti mozgalom fel nem karolta a tovább már nem halogatható értékmentést. A munka az anyagi háttéren túl az ügy iránt elkötelezett szakembereket, lokálpatriótákat követelt. Ilyen ember állt a jászsági földrajzi nevek gyűjtésének az élére is Farkas Ferenc, a tanítóképző főiskola magyar—német szakos tanárának személyében. Szülőfalujában, Jászapátin már diákkorában megízlelte a dül- és határnevekben rejlő népi bölcsességet, doktori diszsertációját is ebből a témából írta. A tudományos munkához megfelelő bázist adott a főiskolai diákság és maga az intézmény, ahol az érdeklődők Farkas Ferenc vezetésével tudományos diákkörön mélyrehatóbban is foglalkoznak névtannal.

Jó felkészítés és a gyűjtés folyamatos figyelemmel kísérése garantálta, hogy a 17 főiskolai hallgató az 5 pedagógussal forrásértékű művet alkosson. Az országos szempontok és a már megjelent kötetek tanulságai alapján rendezett előkészítő tanfolyam, valamint alapos útmutató segítette a munkát. A gyűjtők több olyan helybeli adatközlővel dolgoztak együtt, akik jól ismerték a települést és a tanyavilágot, nemcsak emlékeztek a határnevekre, de tudták azok magyarozatát is. A gyűjtésben közreműködtek a térszek, a tanácsok, három községben pedig (Jászapátin, Jászsóhálmán és Jászkiséren) sokat segítettek a honismereti szakkörök. Legfontosabb teendő az élő névanyag rögzítése, helyhezkötése volt, „mert a történeti (a köztudatból kiveszett) helynevekhez már úgylis csak dokumentumokból lehet hozzájutni. A neveket helyi dialektusban jegyezték le és kiegészítették a névadás alapjául szolgáló népi magyarozattal. Az így összegyűjt anyagot még további adatközlőkkel pontosították és csak azután véglegesítették. A kezdeti lendület és a már részben összegyűjtött anyag következtében a vállalkozás először gyorsan haladt, de megtorpanás miatt csak 1983 elejére fejeződött be, az ellenőrzés pedig ugyanazon év júliusában.

A földrajzi névgyűjtemény teljessége érdekében a jelenleg használatos, vagy még ismert neveket egybevetették, kiegészítették a történeti anyaggal is. Ezek a múlt század közepén készült croquis-k (vázlatos kataszteri térképek) az 1860-as évekből származó nagyszabású Pesty-féle felmérés, valamint a múlt század második felében és az 1900-as évek elején készült színes birtokvázlatok helynevei voltak. Hasznosították a Helységnévtár (1973) és a legfrissebb kataszteri térképek adatait is. Előfordult, hogy a régi nevek már kiestek a falu emlékezetéből, vagy pedig a felidézett nevek helyét nem találták és a térképek vázlatossága miatt nem is sikerült valamennyit pontosítani. Ezeket külön jelzi a gyűjtemény.

A kötet közel 10 ezer névcikket tartalmaz, vagyis a Jászságban átlagosan minden ezer hektárra 90 névcikk jut. A névadási szokásokat meghatározó társadalmi, gazdasági viszonyok gyökerei az 1745-ös redempcióra (megváltásra) vezethetők vissza, amely biztosította a szabadparaszti gazdálkodást. Az ősi

helynevek egyébként képet adhatnak a korábban is kiváltságos jászok életéről, megvilágíthatják a feudalizálódás folyamatát. Egyes kutatók a betelepedés, sőt az azt megelőző múlt emlékeit is keresik a földrajzi nevekben. Kétségtelen azonban, hogy a redempció volt legnagyobb hatással a nevek keletkezésére, mivel más kapcsolata alakult ki az idevaló embernek a földdel, mint a nagybirtokok jobbágyainak. A falu közösen használta a határt és lényegében megszabta a gazdálkodás rendjét. A múlt század közepétől, amikor a közbirtokossági földeket kiosztották, az erőteljesen megindult tanyásodással újabb névhasználatok terjedtek el. Tovább szaporodtak az egyébként is jellemző birtoklásra utaló nevek, amelyek a helymegjelölést egyértelművé tették és más, korábbi, a kutatók számára értékesebb neveket szorítottak ki. Szabó László a Jászság földrajzi neveit vizsgálva megállapította, hogy a somogyi, zalai, vasi, illetve a hevesi, nyírségi gyűjtemények adataitól eltérően az összes jászági nevek egyharmada, a külterületi neveknek pedig több, mint fele tanyanév.

Természetesen az előbbiektől függetlenül is keletkeztek és haltak el nevek, mert a névadásban számtalan tényező közrejátszott. A vízjárások, majd azok szabályozása, nevezetes események, a föld megművelésében történt változások, a falu terjeszkedése, térszíni formák, a földből előbukkanó csontok, mind-mind a helymegjelölés, tájékozódás, a névadás alapjául szolgáltak. Egyes megnevezések szívósan tartották magukat a változások ellenére is, másokat elmosott az idő és átadták helyüket találébb, pontosabb, vagy könnyebben megjegyezhető neveknek. A jászági földrajzi nevek életében a földosztás nem játszott olyan fontos szerepet, mint a téészek megszervezése, a korszerű nagyzemai gazdálkodás. Megváltozott a parasztembernek a földhöz való viszonya, a munkatempó felgyorsult, a távolságok lerövidültek. A dűlőutakat, halmokat, parcellákat egybeszántották, a jellegzetes tájékozódási pontokat megszüntették. Megváltozott az egész határ léptéke. Az elmúlt két évtizedben különösen sok földrajzi nevet töröltek le a térképről és minden bizonnyal az emberek emlékezetéből is.

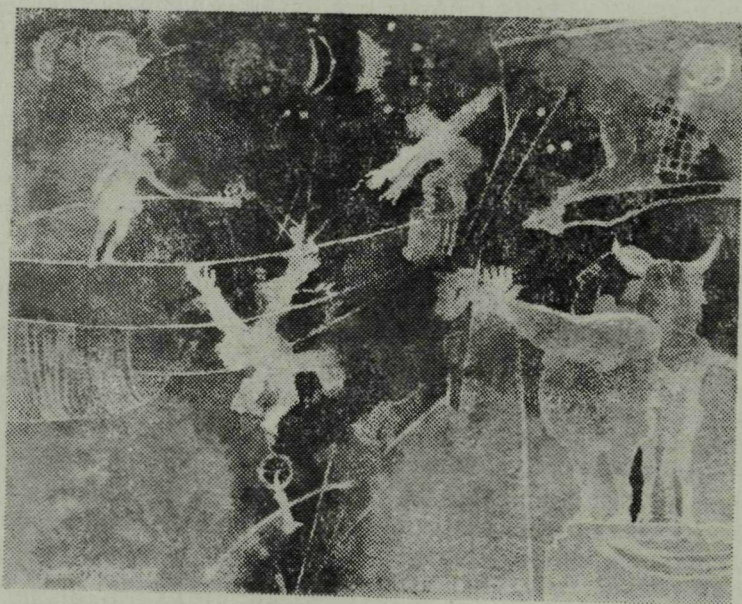
Jászfényszaru külterületét a kötet tanúsága szerint 495 különböző névvel jelölte meg a falu. Ebből 17 a nem lokalizált töréneti név, 48-nak nincs néprajzi megfelelője, de hogy mennyi tartozik közülük a mindennapokban használt nevek közé, azt nem lehet megmondani. A Béke Tsz 6800 hektáros területét 23 táblára osztották, mindegyiket számmal jelölték, táblatorzskönyvben rögzítették azokat a jellemzőket, amire a termeléshez szükség van (nagyság, földminőség, fizikai, kémiai jellemzők, művelési ágak...). Ezeket alszámok, kódok jelölik, úgy, hogy a számítógép is eligazodik rajtuk, de a korábbi határnevek sehi se szerepelnek. Lehet, hogy a megváltozott környezet a lelketlen számok mellé beszédesebb megjelölést kínál, amelyek a korábbi évszázados nevektől teljesen függetlenül is keletkezhetnek, de meg is tarthatja, vagy újra felfedezhető a gépen ülő ember az apái megfigyeléséből származó nevet. Egyelőre azonban a névadásban, de a használatban is teljes elsivárosodás tapasztalható. A Parajos, Kincses, Kenderföld, Massza elnevezések régen jó minőségű szántót jelöltek, a rosszak pedig Nyavalyás, Nagyszik, Nyilas, Ördöghát, Petákos, Halesz, stb. nevet kaptak. Ma legfeljebb csak az idősebbek emlegetik még ezeket, de senki nem törődik megőrzésükkel.

Inczefi Géza írja az 1970-ben megjelent Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata című könyvében a következőket: „A földrajzi nevek kihalása éppen olyan természetes folyamat a nevek életében, mint az új nevek keletkezése... Ez a természetes rend csak akkor változik meg, ha az ember életében, vagy a földön olyan mélyreható változások történnek, amelyek az egyensúlyt meg-

bontják, a nevek nagyarányú pusztulását okozzák.” A szocialista gazdálkodás hatását még nem tudta felmérni, de úgy tűnik a folyamat egyirányú és megállíthatatlan. Évszázadokra visszanyúló emlékezet merül így feledésbe, magával rántva olyan értékeket, amelyeket a nyelvészet, régészet, néprajz település- és művelődéstörténet hasznosíthatna.

Ennek a kihívásnak tett eleget a Jászberényi Tanítóképző Főiskola gondozásában megjelent kötet. A további tudományos felhasználás céljából az „utolsó órákban” rögzített egy nagyrészt pusztulásra ítélt állapotot. Ezen túl a gazdag névanyag adatokat szolgáltat az újkeletű névadásokhoz, hogy a falusi ember ne idegenedjen el környezetétől, a nevekben megőrzött múltjától. A gyűjtők munkáját a teljességre törekvés jellemezte, de az anyag jellege és a gyűjtés módszere kizárta, hogy a lista teljes legyen. Például a kötettel ellentétben nem ismeretlen hely Jászberényben a Sárkány-szög (hamarosan horgászelkeket alakít ott ki a tanács), Jászfákóhalmán a Szőke-halom (a jelenlegi temető), továbbá kimaradt több név Fodor Ferenc által a 30-as években gyűjtött anyagból, a megjelenés óta ismeretlennek hitt közneveknek találták meg a magyarázatát. . . A közzététel tehát lehetőséget teremtett a széleskörű ellenőrzésre, igazításra, egyben feladatokat jelölt meg újabb gyűjtésekhez. A hiányosságai ellenére forrásértékű, korszakos jelentőségű gyűjteményt vehet kezébe a kutató, a lokálpatrióta és a kíváncsi ember.

LUKÁCSI PÁL

Szily Géza:
Éjszaka a magas
kötélen

Győrfi Sándor: A szobrász portréja

Ára: 12,- Ft